

بسم الله الرحمن الرحيم

چهارمین گزارش سه ماهه وزارت امور خارجه
به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی
در مورد اجرای برجام

۲۶ مهر الی ۲۶ دی ۱۳۹۵

مقدمه

برنامه جامع اقدام مشترک "برجام" که در ۲۳ تیرماه ۱۳۹۴ بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای موسوم به ۵+۱ مورد توافق قرار گرفت، متعاقب تصویب «قانون اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام» در مجلس شورای اسلامی، مصوبه جلسه ی ۶۳۴ مورخ ۱۳۹۴/۵/۱۹ شورای عالی امنیت ملی و نامه مورخ ۱۳۹۴/۷/۲۹ مقام معظم رهبری (مدظله العالی) خطاب به ریاست محترم جمهوری، در تاریخ ۲۶ دی ماه ۱۳۹۴ رسماً وارد مرحله اجرایی شد. تبصره یک قانون «اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام» مصوب ۱۳۹۴/۷/۲۱ مجلس شورای اسلامی مقرر می‌دارد: «وزیر امور خارجه موظف است روند اجرای توافقنامه را هر سه ماه یک بار به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی گزارش دهد». نخستین گزارش سه ماهه از اجرای برجام در فروردین ماه ۱۳۹۵^۱، دومین گزارش سه ماهه در تیرماه ۱۳۹۵^۲ و سومین گزارش سه ماهه در مهرماه ۱۳۹۵^۳ تقدیم کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی شد. گزارش حاضر، چهارمین گزارش سه ماهه اجرای برجام از تاریخ ۲۶ مهرماه لغایت ۲۶ دی ماه ۱۳۹۵ می‌باشد. به دلیل همزمانی با سالگرد اجرایی شدن برجام، در این گزارش به اهم تحولات مرتبط با برجام طی یک سال اخیر نیز اشاره خواهد شد.

^۱ نخستین گزارش سه ماهه از اجرای برجام طی نامه شماره ۱۳۰/۱۰۶/۴۰۶۰۵۱۱ در تاریخ ۱۳۹۵/۱/۲۶ تقدیم کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی شد.

^۲ دومین گزارش سه ماهه از اجرای برجام طی نامه شماره ۱۳۱/۶۰۳/۴۲۳۳۸۰۷ مورخ ۱۳۹۵/۴/۲۶ تقدیم کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی شد.

^۳ سومین گزارش سه ماهه از اجرای برجام طی نامه شماره ۶۰۲/۳۷۴/۴۴۰۵۲۶۸ مورخ ۱۳۹۵/۷/۲۶ تقدیم کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی شد.

گزارش حاضر از سه بخش تشکیل شده است:

بخش نخست - آخرین تحولات در حوزه فعالیت‌های هسته‌ای

- تعامل با آژانس از سوی جمهوری اسلامی ایران
- راکتور آب سنگین
- فعالیت‌های مربوط به کارخانه آب سنگین و محصولات آن
- تاسیسات فردو
- خرید مواد
- ذخایر
- برنامه تحقیق و توسعه غنی سازی
- همکاری های دو یا چند جانبه برای توسعه صنعت هسته‌ای

بخش دوم - آخرین تحولات در حوزه رفع تحریم‌ها

- حوزه نفت، گاز و پتروشیمی
- حوزه حمل و نقل
- حوزه مالی، بانکی و بیمه
- حوزه آب و برق
- حوزه صنعت و تجارت
- حوزه سلامت و بهداشت
- حوزه کشاورزی، دامداری و شیلات
- حوزه ارتباطات و فناوری اطلاعات
- حوزه محیط زیست
- آخرین آمارهای منتشره

بخش سوم - موانع و چالش‌ها

- تمدید قانون تحریم‌های ایران موسوم به آیسا
- انتخاب رئیس جمهور جدید آمریکا
- مشکلات و موانع غیربرجامی
- فضای ایران هراسی

بخش نخست

امور مربوط به فعالیت‌های هسته‌ای

مقدمه:

از مهم‌ترین دستاوردهای توافق برجام، به رسمیت شناخته شدن برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد و اعضای جامعه بین‌المللی است. هرچند این توافق، جمهوری اسلامی ایران را متعهد به اعمال برخی محدودیت‌های موقت در فعالیت‌های هسته‌ای خود نمود، لیکن برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای کشورمان از جمله در حوزه غنی‌سازی، بدون یک روز توقف، در مقیاسی گسترده و در تمامی ابعاد مهم و حساس خود ادامه یافت و علاوه بر آن، افق‌های نوینی در توسعه صنعت هسته‌ای کشور و گسترش همکاری‌های بین‌المللی در این حوزه، در مقابل جمهوری اسلامی ایران گشوده شد. این در حالی است که بسیاری از کنشگران مهم جهانی به چیزی کمتر از توقف کامل برنامه هسته‌ای کشور قانع نبودند و طی بیش از یک دهه تمام امکانات خود را برای رسیدن به این خواست غیرقانونی و هدف نامشروع بسیج کرده بودند.

تحول بسیار مهم دیگر در این حوزه، مختومه شدن پرونده مربوط به اتهامات بی‌اساس علیه جمهوری اسلامی ایران نزد آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در خصوص "ابعاد احتمالی نظامی" در فعالیت‌های هسته‌ای کشورمان بود، که اساس و مبنای تصویب و اعمال بخش اعظمی از تحریم‌های غیرقانونی و ناعادلانه علیه ملت و دولت ایران تلقی می‌شد. مختومه شدن این پرونده، به روشنی عدم صحت اتهامات و ادعاهای آمریکا و رژیم صهیونیستی در خصوص فعالیت‌های هسته‌ای ایران را آشکار ساخت و عملاً یکی از خطرناک‌ترین و طولانی‌ترین چالش‌های جمهوری اسلامی ایران در صحنه نظام بین‌الملل را که می‌توانست پیامدهای مخرب و عظیمی برای منافع و امنیت ملی کشور در پی داشته باشد، برطرف ساخت.

تحولات عمده در عرصه فعالیت‌های هسته‌ای طی سه ماه گذشته به شرح زیر گزارش می‌شود.

۱- تعامل با آژانس از سوی جمهوری اسلامی ایران

- سفر مدیرکل آژانس به ایران: در پی پیشنهاد مدیرکل و استقبال ایران، در سالگرد برجام، مدیرکل آژانس به ایران سفر و با مقامات بلندپایه و مرتبط در ایران ملاقات و گفتگو نمود.
- سفر معاون مدیرکل آژانس در امور ایمنی و امنیت به ایران: در پی درخواست ایران و هماهنگی‌های صورت پذیرفته با آژانس، در حاشیه برگزاری کارگاه سه‌روزه در خصوص معاهده مشترک مدیریت ایمن سوخت مصرف‌شده و مدیریت پسمان پرتوزا، آقای لنتیجو معاون آمانو در امور ایمنی و امنیت به ایران سفر و با مقامات سازمان انرژی اتمی ایران دیدار و گفتگو نمود.
- بازرسی‌ها و راستی‌آزمایی‌های آژانس در چارچوب برجام، توافقی‌نامه پادمان، و اجرای داوطلبانه پروتکل الحاقی، شامل تهیه اظهاریه‌ها، پاسخ به مکاتبات آژانس، ارائه دسترسی‌های قانونی، برگزاری جلسات هماهنگی مستمر با نمایندگان آژانس، حسابرسی مواد و ... بدون نکته خاصی ادامه دارد.

۲- راکتور آب سنگین اراک

- طراحی پایه راکتور بازطراحی شده آب سنگین اراک توسط متخصصین سازمان انرژی اتمی ایران تکمیل شده است.
- در ارتباط با بازطراحی راکتور آب سنگین اراک، مذاکره با چین جهت انعقاد قرارداد مشاوره بازطراحی مفهومی به مراحل پایانی رسیده است.
- مذاکره بر سر تعیین نوع سوخت راکتور مذکور که از حساسیت خاصی برخوردار است ادامه دارد و کارشناسان دو کشور بازدید متقابل از مراکز تولید سوخت یکدیگر داشته اند.
- کلیه قرص‌های سوخت اورانیوم طبیعی و مجموعه‌های سوخت ساخته شده راکتور قبلی تا زمان راه‌اندازی کامل راکتور جدید حفظ و نظارت می‌شوند.

۳- فعالیت‌های مربوط به کارخانه آب سنگین و محصولات آن

- کارخانه تولید آب سنگین همچنان به فعالیت خود بر اساس ظرفیت کامل سالانه ۲۰ تن ادامه می‌دهد و محصولات مازاد بر ۱۳۰ تن به بازارهای بین‌المللی عرضه می‌گردد.
- پس از تحویل محموله آب سنگین ایران به روسیه و آمریکا، مذاکرات با برخی دیگر کشورها در جریان است. با توجه به فراهم شدن مقدمات اولیه برای صادرات این محصول، حدود ۱۱ تن آب‌سنگین به‌منظور صدور به مشتریان بین‌المللی در یک منطقه آزاد اقتصادی عمان ذخیره سازی شده است.
- صدور محصولات جانبی آب سنگین آغاز شده است.

۴- تاسیسات فردو

- ضمن حفظ کلیه زیر ساخت‌ها، تجهیزات و تاسیسات و سانتریفیوژهای موجود در یک بال سایت فردو، ایجاد مرکزی برای تحقیقات در زمینه فیزیک هسته‌ای مطابق پاراگراف ۴۴ ضمیمه برجام در دست برنامه‌ریزی است. در همین راستا، مذاکرات فنی و تخصصی جهت تولید ایزوتوپ‌های پایدار در تاسیسات فردو با طرف روسی ادامه دارد و پیش‌نویس فاز اولیه در حال نهایی شدن است.
- تعهدات مربوط به بال دیگر فردو طبق پاراگراف‌های ۲-۴۷ و ۲-۴۸ که یک سال برای آنها فرصت وجود داشت انجام و در موعد مقرر تکمیل گردید.

۵- خرید مواد

- در قبال فروش ۳۸ تن آب سنگین تولیدی ایران به روسیه، قریب به ۱۳۰ تن اورانیوم طبیعی از آن کشور خریداری گردید. مجوز مربوطه از سوی کانال خرید برجام صادر شده است و مواد خریداری شده به زودی به ایران حمل می‌گردد. پیش از این بیش از ۲۰۰ تن مواد از قزاقستان وارد شده بود.

۶- ذخایر

- در پی ماه‌ها مذاکره در خصوص نحوه محاسبه ۳۰۰ کیلو ذخایر مواد غنی شده ایران، نهایتاً در دی ماه سال جاری با دو مصوبه کمیسیون مشترک ایران و ۱+۵، نسبت به شرایط عدم محاسبه میزان صفحات سوخت پرتو داده شده و نیز رسوبات موجود در کارخانه تولید سوخت غنی‌شده اصفهان (EUPP) در زمره ۳۰۰ کیلو ذخایر مواد غنی شده ایران توافق گردید. بدین ترتیب بیش از ۱۱۰ کیلو فضای جدید غنی سازی برای تولید مواد غنی شده ایجاد گردید.

۷- برنامه تحقیق و توسعه غنی سازی

- برنامه تحقیق و توسعه در حوزه تست مکانیکی بر روی ماشین‌های IR-2m، IR-6، IR-5، IR-6s، IR-6، IR-7 و IR-8 مطابق برجام ادامه دارد.
- تست با گاز اورانیوم بر روی یک تک ماشین IR-4، یک زنجیره ده‌تایی IR-4، یک تک ماشین IR-5 و یک زنجیره حدوداً ده‌تایی IR-6 ادامه دارد.
- تست با گاز اورانیوم بر روی ماشین IR-8 پس از رفع موانع و آماده‌سازی ماشین از ابتدای بهمن ماه آغاز خواهد شد.

۸- همکاری های دو یا چندجانبه برای توسعه صنعت هسته‌ای

در ادامه روند رو به رشد همکاری‌های بین‌المللی، از جمله در راستای اجرای ضمیمه سوم برجام، سازمان انرژی اتمی ایران به تلاش خود در جهت تعمیق و تثبیت همکاری با کشورهای مختلف ادامه می‌دهد. در این روند، بازدیدهای متقابل در سطوح مختلف، مذاکرات و ملاقات‌های متعدد و امضای اسناد همکاری به شرح زیر انجام و یا در دستور کار قرار گرفته است:

- **ژاپن:** اعزام ۱۰ نفر از کارشناسان نظام ایمنی هسته‌ای کشورمان با تقبل کلیه هزینه‌ها توسط طرف ژاپنی؛ مذاکرات اولیه در خصوص ارتقاء همکاری‌ها در حوزه ایمنی هسته‌ای با مشارکت در تجهیز مرکز مجهز ایمنی هسته‌ای مطابق ضمیمه ۳ برجام؛ و برگزاری همایش ایمنی هسته‌ای در تهران، که به طرف ژاپنی اعلام شده است. این کشور همچنین اعتبار قابل توجهی از طریق دو پروژه همکاری فنی در ارتباط با افزایش توانایی ایمنی هسته‌ای نیروگاه اتمی بوشهر در اختیار ایران قرار داده است.
- **سوئیس:** در پی امضای یادداشت تفاهم همکاری با این کشور در زمینه ایمنی هسته‌ای، مذاکرات اولیه به منظور یافتن راهکارهای اجرایی همکاری و تعاملات دو کشور در این حوزه آغاز شده است.
- **روسیه:** ساخت دو نیروگاه اتمی با ظرفیت بیش از دو هزار مگاوات در سایت بوشهر اجرایی شده است. همچنین مذاکرات در خصوص تولید سوخت مشترک در ایران با استفاده از ساز و کار دو جانبه و نیز پاراگراف ۵۹ ضمیمه یک برجام با این کشور در جریان است.

- **مجارستان:** سند یادداشت تفاهم همکاری هسته‌ای بین جمهوری اسلامی ایران و مجارستان مورد توافق گرفته و آماده امضا می‌باشد. قرار بود این سند در سفر وزیر محترم خارجه به مجارستان امضاء شود که بدلیل تعویق سفر امضاء این سند به تاریخ دیگری موکول شده است.
- **فرانسه:** مذاکرات با فرانسه در خصوص ارتقاء توانمندی‌های کشور در زمینه گداخت در دست پیگیری است. شرکت پسمانداری ایران با همتای فرانسوی خود تفاهم نامه همکاری امضا نمودند و آغاز همکاری عملی در دست پیگیری است.
- **جمهوری چک:** در پی دیدار رئیس سازمان انرژی اتمی و بازدیدهای متقابل مسئولین انرژی اتمی دو کشور، از جمله سفر معاون امور بین‌الملل، حقوقی و مجلس سازمان انرژی اتمی ایران به همراه یک هیأت یازده نفره به این کشور و مذاکرات به عمل آمده، سند چارجوب توافقات همکاری هسته‌ای میان سازمان انرژی اتمی و گروه هسته‌ای جمهوری چک امضا گردید. در طی این سفر از تأسیسات این گروه شامل رآکتور LVR-15، سلول‌های داغ و لوپ تست‌ها بازدید شد.
- **لهستان:** هیأتی از سازمان انرژی اتمی ایران به ریاست جناب آقای دکتر صالحی در پاسخ به دعوت طرف لهستانی به منظور ملاقات و مذاکره با مقامات این کشور به لهستان سفر نمود. در طی این سفر بازدید از تأسیسات موسسه تحقیقات انرژی اتمی لهستان و PolAtom صورت گرفت. پیشنهادی تفاهم نامه همکاری با لهستان در زمینه هسته‌ای در دست پیگیری می‌باشد.
- **اتحادیه اروپایی:** در پیگیری همکاری با اتحادیه اروپا و در راستای بیانیه مشترک همکاری در زمینه انرژی هسته‌ای منتشر شده در سفر کمیسیونر انرژی اتحادیه به ایران، علاوه بر تکمیل اسناد مرجع دو پروژه همکاری در زمینه ایمنی هسته‌ای، مذاکراتی به منظور نهایی نمودن موضوعات همکاری مرتبط با تحقیق و توسعه صورت گرفته و پیش‌نویس توافق نامه با یورواتم در دست بررسی است. در این زمینه، مذاکرات متمر ثمری در طی سفر رئیس سازمان انرژی اتمی ایران به بروکسل و ملاقات با خانم موگرینی و کمیسیونر انرژی اتحادیه اروپا صورت پذیرفت. اتحادیه اروپا مبلغی معادل ۵ میلیون یورو به منظور کمک به افزایش ایمنی نیروگاه بوشهر اختصاص داده که قرار است در ماه ژانویه اسناد آن در بروکسل به مناقصه گذاشته شود. برگزاری کنفرانس مشترک در خصوص همکاری های بین‌المللی با اتحادیه اروپا در تاریخ ۱۰ و ۱۱ اسفند ماه سال جاری در بروکسل در دست پیگیری است.
- **پروژه ایترا:** موضوع همکاری ایران با این پروژه بین‌المللی به طور جدی در حال پیگیری است. از ایران برای مشارکت دعوت به عمل آمده است.
- **نشست رابطین ملی:** رابط ملی ایران در همکاری‌های فنی با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (NLO) و معاون رابط ملی (NLA) در نشست رابطین ملی حضور یافتند. در چند سال گذشته بدلیل تحریم‌ها از ایران برای حضور در این نشست دعوت بعمل نمی‌آمد.

- **پروژه‌های منطقه‌ای و بین منطقه‌ای:** پیش از اجرای برجام از ۴۶ مورد از این پروژه‌ها، در ۷ مورد بصورت موردی و بر حسب نوع فعالیت مجوز حضور داده می‌شد و در ۸ پروژه هم از ایران دعوت بعمل نمی‌آمد؛ پس از اجرای برجام، نمایندگان سازمان مجاز به شرکت در هر ۴۶ پروژه می‌باشند.
- **چهار کمیته استاندارد ایمنی:** پیش از اجرای برجام، کارشناسان کشورمان بعضاً در این چهار کمیته که شامل NUSCC (کمیته استانداردهای ایمنی هسته‌ای)، WASSC (کمیته استانداردهای ایمنی پسماند)، RASSC (کمیته استانداردهای ایمنی پرتوی) و TRANSSEC (کمیته استانداردهای ایمنی حمل و نقل) می‌باشند، امکان حضور نداشتند. در حال حاضر با رفع محدودیت‌ها نمایندگان سازمان انرژی اتمی ایران در کلیه جلسات کمیته‌های چهارگانه مشارکت موثر دارند.

بخش دوم

آخرین تحولات در حوزه رفع تحریم‌ها

کارکرد مورد انتظار از برجام در حوزه اقتصادی، رفع موانع و محدودیت‌های قانونی گسترده ناشی از تحریم‌های هسته‌ای بوده است. متعاقب اجرایی شدن برجام، تحریم‌های مرتبط با هسته‌ای علیه ایران رفع گردید و در نتیجه آن گشایش‌های قابل ملاحظه و چشمگیری حاصل شده و روند بازگشت به شرایط عادی آغاز گردید که به صورت مستمر ادامه دارد. به عنوان مقدمه بحث تفصیلی و به منظور تبیین بیشتر موضوع، توجه به چند سوال زیر حائز اهمیت است:

۱. آیا همه موانع و محدودیت‌های گسترده ناشی از تحریم‌های هسته‌ای برداشته شده‌است؟ پاسخ

مثبت است. تمامی تحریم‌های مرتبط با هسته‌ای که می‌بایستی وفق مفاد برجام از روز اجرایی شدن آن رفع می‌گردید، مرتفع شده‌اند. هیچ یک از دستگاه‌های اجرایی کشور مانعی که قرار بوده است برجام رفع کرده باشد و هنوز با آن مواجه باشند، را گزارش نکرده‌اند. البته این بدان معنا نیست که آنها با هیچ مشکل اجرایی مواجه نیستند، همچنین بدین معنا نیست که سایر تحریم‌های غیرمرتبط با برجام رفع شده است، بلکه بیانگر آن است که موانعی که قرار بوده برجام مرتفع کند، همگی از سر راه برداشته شده‌اند.

۲. آیا در برداشته شدن این موانع و محدودیت‌ها، طرف غربی و به خصوص آمریکا همکاری و مساعدت

کافی داشته است؟ پاسخ منفی است و حتی برعکس کارشکنی هم وجود داشته است. طرف‌های غربی و علی‌الخصوص آمریکا، همان‌گونه که در طول مذاکرات به آسانی به خواسته‌های ما تن ندادند، در یک سال گذشته نیز با فضا سازی های منفی، بدعهدی‌ها، اهمال و تعلل، ایجاد مانع نمودند، که البته با تمامی آنها مقابله شده است. می‌توان گفت یکی از دستاوردهای ما در طول یک سال گذشته مقابله با همین سنگ اندازی‌ها و رفع آنها بوده است.

۳. آیا رفع موانع تحریمی وفق برجام، دستاوردها و گشایش‌های اقتصادی به همراه داشته است؟ پاسخ

مثبت است. البته دستاوردها و گشایش‌های حاصله، بسته به میزان همت و تلاش به عمل آمده توسط دستگاه اجرایی مربوطه، و میزان توفیق آن در بهره‌برداری از فضای حاصل از برجام، متغیر بوده و در این میان، موانع غیربرجامی نیز تاثیرگذار بوده است. حسب گزارش‌های واصله به وزارت امور خارجه، دستگاه‌های داخلی از رفع تحریم‌ها و ایجاد گشایش‌های گسترده در حوزه‌های فعالیت خود به درجات مختلف بهره‌مند شده‌اند.

۴. وضعیت شاخص‌های کلان اقتصاد کشور طی یک سال گذشته به چه صورتی بوده و آیا اصول

اقتصاد مقاومتی رعایت شده است؟ برجام بن‌بست‌ها و مسیرهایی که به دلیل تحریم‌های هسته‌ای

مسدود شده بود را گشوده است. اما اینکه در پی این گشایش‌ها، سیاست‌های کلان اقتصادی کشور به چه سمت و سویی حرکت نموده و نتایج عملی حاصله از این سیاست‌ها چه بوده است، بحثی است که بی ارتباط با برجام می باشد و عمدتاً در صلاحیت نهادهای تصمیم‌گیر اقتصادی کشور است. آنچه روشن می‌باشد این است که آمار و ارقام موثق داخلی و بین‌المللی موید رشد اقتصادی، مهار تورم و حرکت کشور به سمت توسعه اقتصادی است. دقت کامل به منظور جلوگیری از واردات بی رویه و رعایت منافع ملی و اولویت های اقتصاد مقاومتی در پذیرش و تصویب طرح های متعدد سرمایه گذاری و تأمین مالی به صورت جدی توسط دولت به عمل آمده است.

تحریم‌های غیرقانونی و ناعادلانه هسته‌ای که با هدف فلج کردن اقتصاد جمهوری اسلامی ایران وضع شده بود، عمدتاً بر سه حوزه اصلی و چندین حوزه فرعی متمرکز بود. سه حوزه اصلی مورد اشاره عبارت بودند از حوزه نفت و گاز، حوزه حمل و نقل و حوزه بانکی و مالی. در گزارش حاضر این سه حوزه به شکل مبسوطی مورد بحث قرار می‌گیرد و در هر کدام هم تحولات سه‌ماه گذشته و هم کلیتی از وضعیت گشایش‌های حاصله طی یک سال اخیر تشریح می‌گردد. متعاقباً به سایر حوزه‌های تحریم شامل آب و برق، صنعت و تجارت، بهداشت و درمان، کشاورزی و غیره، پرداخته می‌شود.

الف) حوزه نفت، گاز و پتروشیمی

تحریم‌های مربوطه در این حوزه رفع شده و گزارشی از اینکه کشور با مانعی در تولید یا صادرات، یا انتقال عواید حاصله از فروش نفت مواجه باشد، دریافت نشده است؛ گزارش‌ها همه حاکی از پیشرفت فزاینده از انتظار امور می‌باشد.

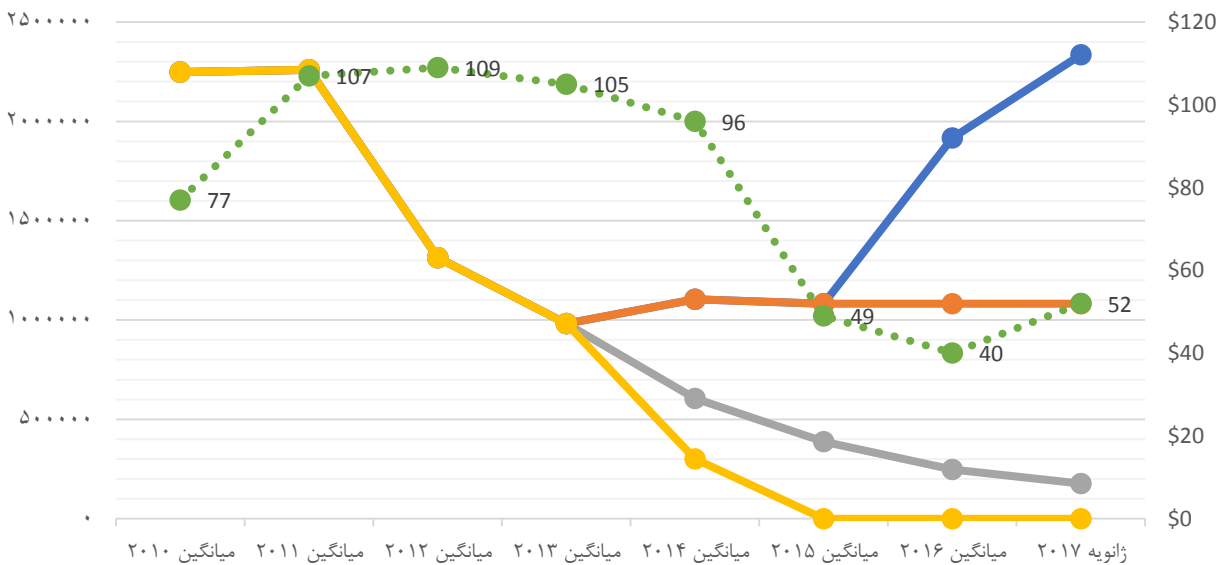
- **افزایش تولید و صادرات نفت:** متعاقب رفع تحریم‌های مرتبط با صنایع نفت، گاز و پتروشیمی، تولید نفت ایران بر اساس آخرین آمار اعلام شده از سوی وزارت نفت، به ۳ میلیون و ۹۵۰ هزار بشکه در روز رسیده است. تولید روزانه میعانات گازی ۵۶۰ هزار بشکه، تولید مایعات گازی ۱۲۵ هزار بشکه و تولید گاز ۹۰۰ میلیون مترمکعب می‌باشد. صادرات نفت خام نیز با شرایط مناسب و مطابق با اهداف از پیش تعیین شده، در حال انجام است. در اجلاس سازمان اوپک در ۳۰ نوامبر ۲۰۱۶، علی‌رغم کاهش سهمیه تعدادی از کشورهای عضو که منجر به افزایش ۱۵ درصدی قیمت نفت خام جهان شد، جمهوری اسلامی ایران موفق شد سهمیه مورد نظر خود را حفظ نماید. در حال حاضر صادرات نفت خام کشور ۲ میلیون و ۴۴۰ هزار بشکه در روز است که با احتساب میعانات گازی، به ۲ میلیون و ۸۰۰ هزار بشکه در روز می‌رسد. شایان ذکر است صادرات نفت خام ایران در نیمه نخست سال ۱۳۹۲، حدود ۹۷۰ هزار

بشکه در روز بود و بر اساس زمانبندی طراحی شده در تحریم‌های غیرقانونی و ناعادلانه وضع شده علیه کشورمان، قرار بود صادرات نفت ایران طی یک سال بعد از تاریخ مذکور، نزدیک به صفر شود.

وضعیت تحریم‌ها	زمان	متوسط صادرات واقعی نفت خام در روز	متوسط صادرات در صورت ادامه توافق ژنو (بدون برجام)	متوسط صادرات در صورت ادامه تحریم صورت‌های ۲۰٪ کاهش در هر شش ماه	متوسط صادرات در صورت اعمال قانون مصوب مرداد ۹۲ کنگره	رشد افزایش تولید عربستان (گرفتن بازار ایران)	متوسط قیمت نفت اوپک (عدم تاثیر تحریم)
بدون تحریم	میانگین ۲۰۱۰	۲,۲۴۷,۷۴۱	۲,۲۴۷,۷۴۱	۲,۲۴۷,۷۴۱	۲,۲۴۷,۷۴۱	۸,۲۰۰,۰۰۰	۷۷
	میانگین ۲۰۱۱	۲,۲۵۹,۸۰۲	۲,۲۵۹,۸۰۲	۲,۲۵۹,۸۰۲	۲,۲۵۹,۸۰۲	۹,۱۰۰,۰۰۰	۱۰۷
تحریم اتحادیه اروپا و کاهش ۲۰٪ سایرین	میانگین ۲۰۱۲	۱,۳۱۳,۰۶۶	۱,۳۱۳,۰۶۶	۱,۳۱۳,۰۶۶	۱,۳۱۳,۰۶۶	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۹
	میانگین ۲۰۱۳	۹۸۲,۴۸۶	۹۸۲,۴۸۶	۹۸۲,۴۸۶	۹۸۲,۴۸۶	۹,۲۰۰,۰۰۰	۱۰۵
توقف کاهش با توافق ژنو	میانگین ۲۰۱۴	۱,۱۰۴,۱۴۶	۱,۱۰۴,۱۴۶	۶۰۵,۰۶۰	۳۰۰,۰۰۰	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۹۶
	میانگین ۲۰۱۵	۱,۰۸۱,۱۴۶	۱,۰۸۱,۱۴۶	۳۸۷,۲۳۸	۰	۹,۵۰۰,۰۰۰	۴۹
	میانگین ۲۰۱۶	۱,۹۱۶,۵۰۸	۱,۰۸۱,۱۴۶	۲۴۷,۸۳۲	۰	۱۰,۵۰۰,۰۰۰	۴۰
پایان تحریم نفتی	ژانویه ۲۰۱۷	۲,۳۳۵,۰۰۰	۱,۰۸۱,۱۴۶	۱۷۶,۲۳۶	۰	۱۰,۵۴۰,۰۰۰	۵۲

برجام و صادرات نفت

- متوسط صادرات واقعی نفت خام در روز
- متوسط صادرات در صورت ادامه توافق ژنو (بدون برجام)
- متوسط صادرات در صورت ادامه تحریم ۲۰٪ کاهش در هر شش ماه
- متوسط صادرات در صورت اعمال قانون مصوب مرداد ۹۲ کنگره
- متوسط قیمت نفت اوپک (عدم تاثیر تحریم)

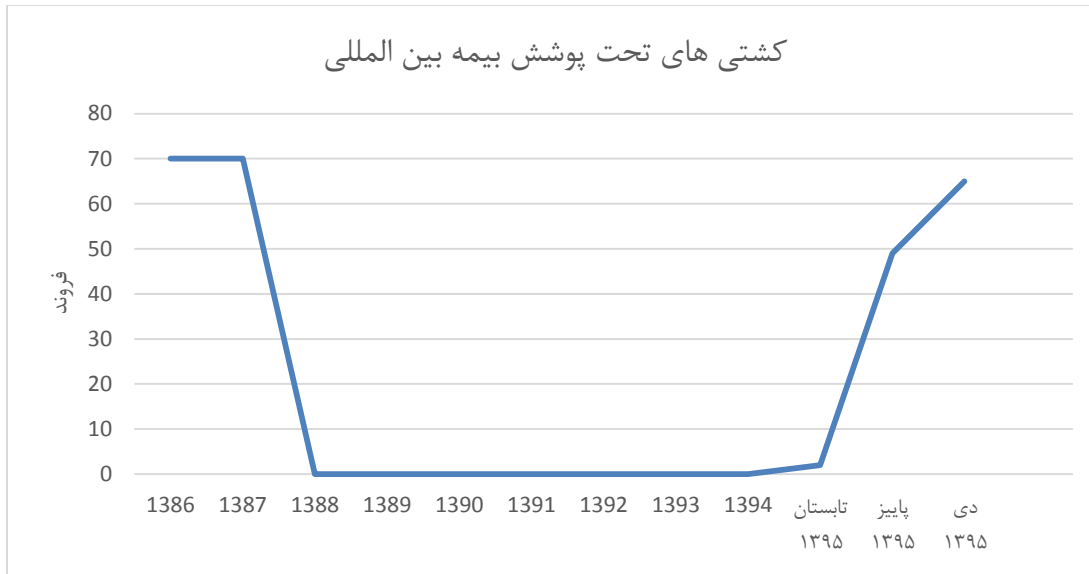
- روزانه بیش از ۶۰۰ هزار بشکه نفت خام از طریق شرکت‌های معتبر اروپایی به این قاره صادر شده است که بیانگر عدم وجود مانع در صدور این محصول به اتحادیه اروپا می‌باشد.
- **عواید حاصل از فروش نفت** بدون مشکل عمده‌ای از طریق شبکه بانکی بین‌المللی دریافت می‌گردد. طی ۹ ماهه نخست سال ۱۳۹۵، حدود ۲۹ میلیارد دلار نفت به فروش رفته و در زمینه نقل و انتقال وجوه حاصله مشکلی وجود نداشته است. بخشی از رشد اقتصاد کشور طی یک سال گذشته ناشی از همین امر است.
- بر اساس اعلام گمرک ایران، **صادرات محصولات پتروشیمی** طی ۹ ماهه نخست ۱۳۹۵، در مقایسه با ۹ ماهه نخست ۱۳۹۴، با حدود ۱۰ میلیارد دلار، افزایشی معادل ۲۸ درصد داشته است. صادرات میعانات گازی در همین مدت، در مقایسه با مدت مشابه در سال قبل، از رشد ۹۷ درصدی برخوردار بوده و به بیش از ۵ میلیارد دلار رسیده است. صادرات گاز طبیعی نیز طی ۹ ماهه نخست سال ۱۳۹۵، در مقایسه با مدت مشابه در سال گذشته، بیش از ۵۰ درصد افزایش یافته و ارزش صادرات آن حدود ۲ میلیارد دلار بوده است.
- **عقد قراردادهای جدید برای توسعه زیرساخت‌های صنعت نفت و گاز:** طبق اعلام وزارت نفت، صنایع مرتبط با نفت، گاز و پتروشیمی کشور به منظور توسعه و به روز رسانی فن‌آوری و امکانات خود، به بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری خارجی طی پنج سال آینده نیاز دارد. در دوره تحریم‌ها، عملاً سرمایه‌گذاری خارجی در این حوزه متوقف شده بود، ولی طی یک سال گذشته، شرکت‌های بزرگ نفتی جهان جهت سرمایه‌گذاری در این حوزه‌ها اعلام آمادگی نموده و تفاهم‌نامه‌های متعددی در این بخش منعقد شده است. در این مدت، ۱۷ تفاهم‌نامه مهم با شرکت‌های معتبر نفتی جهان امضاء شده است. در سه‌ماهه اخیر، تفاهم‌نامه مهمی به ارزش ۴/۸ میلیارد دلار با یک شرکت معتبر اروپایی و با مشارکت یک شرکت بزرگ آسیایی برای توسعه یکی از فازهای پارس جنوبی منعقد شده است. علاوه بر این، قرارداد همکاری جهت توسعه یکی از میداین نفتی کشور میان شرکت ملی نفت ایران و شرکت شلومبرگر (بزرگترین شرکت حفاری نفتی جهان)، سه تفاهم‌نامه مهم با یک شرکت معتبر اروپایی با هدف توسعه دو میدان نفتی و یک میدان گازی، منعقد شده است. همچنین، دو تفاهم‌نامه در خصوص مطالعه دو میدان نفتی میان ایران و شرکت گازپروم روسیه منعقد شده است. فرآیند مذاکره برای انعقاد تفاهمات بعمل آمده، در جریان می‌باشد.
- **تامین تجهیزات مورد نیاز صنعت نفت** بدون مشکل خاصی انجام می‌شود و تجهیزات توقیف شده متعلق به شرکت‌های تابعه صنعت نفت که در دوره تحریم‌ها غیرقابل دسترسی بودند، آزاد و عموماً وارد ایران شده است.

- با رفع تحریم‌های این حوزه و فراهم شدن امکان **مشارکت بین‌المللی** در این صنایع، قراردادهای و تفاهمات عمده و متعددی انجام شده و یا در حال مذاکره است. انعقاد این تفاهمات و قراردادهای در کنار رفت‌وآمد کم‌سابقه سرمایه‌گذاران خارجی برای مشارکت در صنعت نفت، گاز و پتروشیمی نشان می‌دهد فضای مناسبی برای سرمایه‌گذاری در این حوزه ایجاد شده است. در حال حاضر وزارت نفت با ۲۵ شرکت بزرگ نفتی و بین‌المللی در حال مذاکره می‌باشد و تا دی‌ماه ۱۳۹۵ تعداد ۱۷ یادداشت تفاهم نیز امضاء شده است. طبق اعلام وزارت نفت، در حال حاضر قراردادهای در حال مذاکره در شرکت ملی نفت ۳۱ میلیارد دلار، در پخش و پالایش ۱۱ میلیارد دلار و در پتروشیمی حدود ۱۰ میلیارد دلار می‌باشد و پیش‌بینی می‌شود بخش قابل ملاحظه‌ای از این قراردادهای طی ماههای آینده نهایی شود.

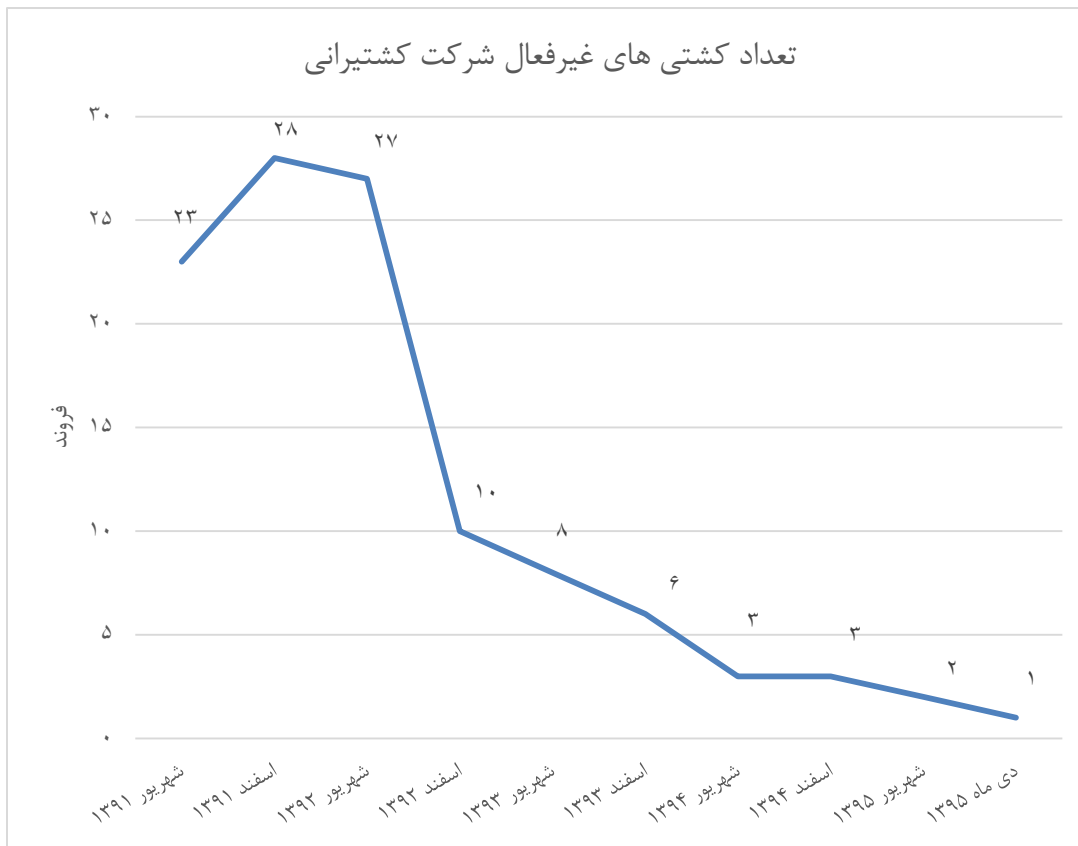
(ب) حوزه حمل و نقل

- حمل‌ونقل هوایی کشور پس از اجرای برجام، تحولی کم‌نظیر (انعقاد قرارداد خرید حدود ۲۰۰ فروند هواپیمای مسافربری) طی چند دهه اخیر را تجربه نمود.
- فرسوده شدن هواپیماهای خطوط مسافربری کشور و کاهش قابل توجه ایمنی پروازها، عدم تناسب میان تعداد هواپیماها با افزایش چشمگیر تقاضا برای انجام سفرهای هوایی در کشور طی چند دهه اخیر، شکاف و فاصله فن‌آوری مورد استفاده در هواپیماهای موجود با فن‌آوری روز جهان، مشکلات عدیده در بخش تامین قطعات، تعمیر و نگهداری، جملگی از معضلات و دغدغه‌های جدی در بخش حمل‌ونقل هوایی کشور بوده است.
- در فاصله سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۴ با تلاش ارزشمند شرکت‌های هواپیمایی داخلی برای دور زدن تحریم‌ها، تعداد محدودی هواپیمای مستعمل خریداری شد که متوسط سنی آن‌ها بجز معدودی هواپیمای زیر ۱۰ ساله، همگی بین ۱۵ تا ۲۰ سال بود که توسط صاحبان اولیه از بهره برداری خارج شده بودند.
- علاوه بر ابعاد حیثیتی و مشکلات ایمنی، سالانه بیش از ۴ میلیارد دلار برای خرید بلیط از شرکت‌های هواپیمایی خارجی توسط ایرانیان هزینه می‌شود.
- در چنین شرایطی، برای نخستین بار پس از چند دهه امکان خرید مستقیم هواپیمای مسافربری از شرکت سازنده فراهم شد. شایان ذکر است بدنبال اجرایی شدن برجام، تحریم‌های وضع شده علیه هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران (ایران ایر) لغو و تعداد ۷۰ فروند از هواپیماهای این خط هوایی، از فهرست تحریم‌های آمریکا خارج شدند.
- در آذرماه سال جاری، قرارداد خرید ۸۰ فروند هواپیمای مسافربری با شرکت بوئینگ نهایی و امضاء شد. این قرارداد شامل ۵۰ فروند هواپیمای بوئینگ ۷۳۷ و ۳۰ فروند هواپیمای بوئینگ ۷۷۷ می‌باشد و قرار است این هواپیماها ظرف ۱۱ سال آینده تحویل هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران شود. این قرارداد،

- علاوه بر تامین بخش قابل توجهی از نیازهای خطوط هوایی کشور طی یک دهه آینده، نشانه مهمی برای سایر کشورها و شرکت‌های متقاضی همکاری اقتصادی با ایران تلقی می‌گردد. انعقاد این قرارداد می‌تواند برخی تردیدها در مورد آینده برجام و نگرانی‌های موجود را کمرنگ نموده و این پیام روشن را به جهانیان منتقل نماید که امکان برنامه‌ریزی بلندمدت برای فعالیت‌های اقتصادی با ایران وجود دارد.
- در دی ماه سال جاری قرارداد خرید ۱۰۰ فروند هواپیمای ایرباس نهایی و امضاء شد. این قرارداد شامل ۴۶ فروند هواپیمای ایرباس ۳۲۱-۳۲۰، ۳۸ فروند هواپیمای ایرباس ۳۳۰ و ۱۶ فروند هواپیمای ایرباس ۳۵۰ می‌باشد و قرار است این هواپیماها ظرف ۱۰ سال آینده تحویل هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران شود. اولین فروند از این هواپیما (ایرباس A321) روز پنجشنبه ۲۳ دی ۱۳۹۵ وارد کشور شد و پیش‌بینی می‌شود تا قبل از پایان سال ۱۳۹۵، دو فروند دیگر ایرباس نیز تحویل گردد.
 - همچنین در دی ماه سال جاری، قرارداد خرید ۲۰ فروند هواپیمای ATR نهایی شده و بزودی قرارداد آن امضاء خواهد شد. پیش‌بینی می‌شود طی سه ماه آینده، چند فروند از این هواپیما جهت استفاده در پروازهای داخلی، تحویل هواپیمایی جمهوری اسلامی ایران شود.
 - علاوه بر قرارداد ایرباس با هواپیمایی ایران‌ایر (که در سطور پیشین به آن اشاره شد) برخی از شرکت‌های هواپیمایی داخلی مشغول مذاکره با شرکت ایرباس برای خرید تعداد دیگری هواپیمای مسافربری هستند. مذاکراتی در خصوص خرید تعدادی هواپیمای مسافربری از شرکت‌های امبرائر، بمباردیه، میتسوبیشی و سوخو، نیز در جریان است.
 - مجوز عمومی جی (J) وزارت خزانه‌داری آمریکا اصلاح گردید و بدین ترتیب ابهام ایجاد شده برای شرکت‌های هواپیمایی خارجی در مورد مجاز بودن برقراری پرواز مشترک با شرکت‌های هواپیمایی ایرانی رفع گردید. لازم به ذکر است طی چند ماه گذشته برخی از شرکت‌های عمده هواپیمایی از جمله لوفتانزا، با تفسیر بسیار محتاطانه از برخی مفاد مجوز عمومی جی، مذاکرات خود برای انجام پروازهای مشترک (موسوم به Code-sharing) با "ایران‌ایر" را متوقف کرده بودند و برخی دیگر نیز اعلام کرده بودند که قراردادهای مربوطه را تجدید نخواهند کرد. اکنون با اصلاحیه جدید، امکان تداوم این همکاری‌ها با "ایران‌ایر" فراهم شده است.
 - در حوزه کشتیرانی که یکی از مسیرهای عمده تجارت خارجی کشور است، کلیه مشکلات تحریمی شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی و شرکت ملی نفتکش مرتفع شده است. در خصوص بیمه و بیمه اتکایی که اصلی‌ترین مشکل بود، همچنین در زمینه استفاده از پرچم، کلاس و رتبه‌بندی بین‌المللی، دسترسی به بنادر، دسترسی کشتی‌های خارجی به بنادر ایران و غیره، مشکل عمده‌ای گزارش نشده است.

- به دنبال اجرایی شدن برجام، ۱۴۳ فروند از کشتی های شرکت کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران و ۷۴ فروند از نفتکش های شرکت ملی نفتکش، از فهرست تحریم های آمریکا خارج شد.

- پس از اجرای برجام، تردد مجدد کشتی‌های خطوط و شرکت‌های مهم حمل‌ونقل بین‌المللی به بنادر ایران مجدداً آغاز شده و تاکنون بیش از ۲۰ شرکت کشتیرانی همکاری و تردد خود به بنادر ایران را آغاز نموده‌اند. در زمینه انتقال دانش فنی مکانیزه نمودن بنادر کشور نیز مذاکرات مبسوطی با سایر کشورها صورت گرفته، از جمله با شرکت‌های ایتالیایی در خصوص تاسیس یک شرکت مشترک با طرف ایرانی، توافق شده است. علاوه بر این، تعداد قابل توجهی از شرکت‌های معتبر بین‌المللی پیمانکار عملیات بندری از کشورهای مختلف، از جمله از چین، سنگاپور، دانمارک، فرانسه، کره جنوبی، سوئیس، آلمان و فیلیپین، برای سرمایه‌گذاری در بنادر ایران اعلام آمادگی کرده‌اند.
- در نتیجه رفع تحریم‌های حوزه بنادر و کشتیرانی، واردات حجم گسترده‌ای از کالاهایی که تاکنون از طریق بنادر واسط و با تحمل هزینه‌های اضافی به کشور وارد می‌شد، مستقیماً به بنادر ایران صورت می‌پذیرد.
- تاکنون بیش از ۳۰ تفاهم‌نامه و ۶ موافقت‌نامه در حوزه حمل‌ونقل دریایی، از جمله خرید و ساخت انواع کشتی، تامین منابع مالی پروژه‌های ساخت کشتی، تعمیرات کشتی، ایجاد شرکت‌های مشترک، آموزش و تامین نیرو، تامین سوخت، خدمات بندری و فناوری اطلاعات بین کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران و شرکت‌های برتر فعال در این حوزه به امضاء رسیده و بعضاً آماده اجرایی شدن است.
- در حوزه ریلی مذاکرات گسترده‌ای با کشورهای مختلف انجام و تفاهم‌نامه‌هایی در این خصوص امضاء و در برخی موارد، مراحل اجرایی پروژه‌ها آغاز شده است. از جمله قراردادهای در حال مذاکره در این حوزه، توافق‌نامه توسعه و بهینه‌سازی ناوگان حمل و نقل ریلی با ایتالیا می‌باشد که از ارزشی معادل ۴ میلیارد یورو برخوردار است. امضای یادداشت تفاهم همکاری در خصوص قطارهای حومه‌ای با یک شرکت خارجی، امضای یادداشت تفاهم مشارکت مالی برای تامین مالی پروژه راه‌آهن رشت - آستارا، و امضای قرارداد تامین ۵۰ دستگاه دیزل الکتریک با یک شرکت آلمانی به ارزش ۲۰۰ میلیون یورو، و نهایی شدن چند قرارداد مهم در زمینه آموزش و انتقال فن‌آوری، در زمره این توافقات هستند.
- خریداری قطعات هواپیما به طور مستقیم از شرکت‌های سازنده و به قیمت رسمی ممکن گشته و این امر منجر به افزایش ایمنی پرواز خطوط هوایی ایرانی شده است.
- در حوزه تعمیرات، برخی شرکت‌های معتبر در این حوزه، از جمله لوفت‌هانزا، همکاری خود با ایران را آغاز کرده‌اند. همچنین قرارداد تامین برخی از تجهیزات حساس فرودگاهی از جمله تعدادی دستگاه رادار با برخی از شرکت‌های معتبر بین‌المللی منعقد شده است. علاوه بر آن، مذاکره با برخی از شرکت‌های معتبر بین‌المللی برای تامین مالی و تجهیز تعدادی از فرودگاه‌های مهم کشور و نیز ساخت چند فرودگاه جدید انجام و در مراحل نهایی عقد قرارداد است.

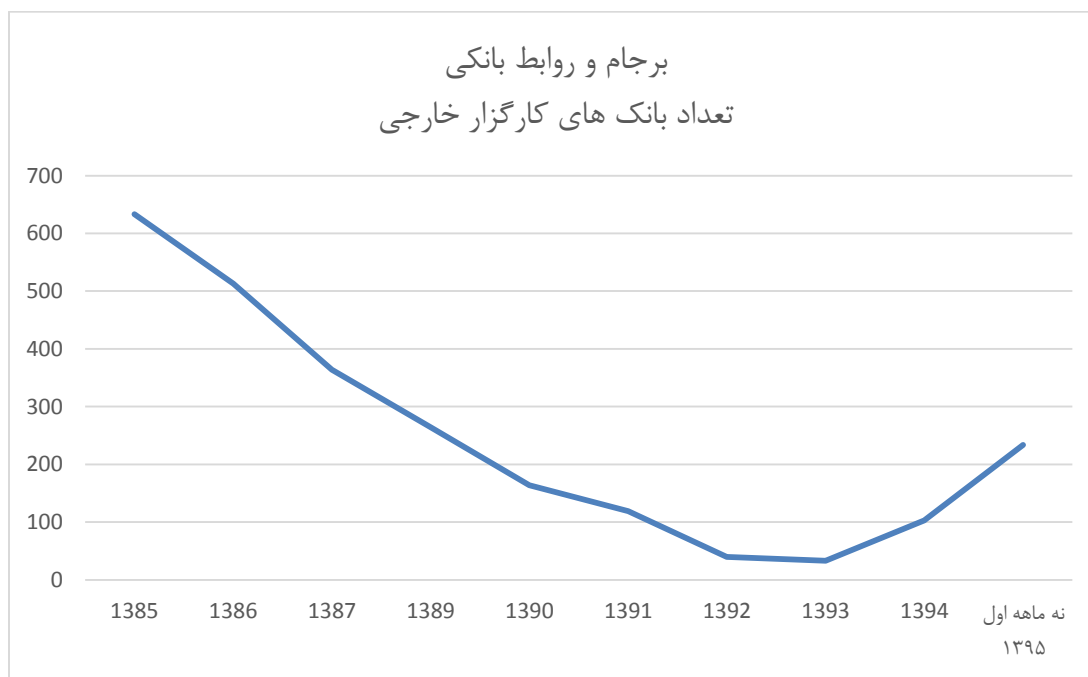
- در بخش تامین سوخت هواپیماهای ایرانی، مشکل ارائه سوخت در اکثر قریب به اتفاق مسیرهای اروپایی حل شده و این امر تاثیر به سزائی در ارتقاء ایمنی پرواز، کاهش هزینه‌های جاری، و افزایش رضایت مشتریان خطوط هوایی ایران، داشته است.

ج) حوزه مالی، بانکی و بیمه

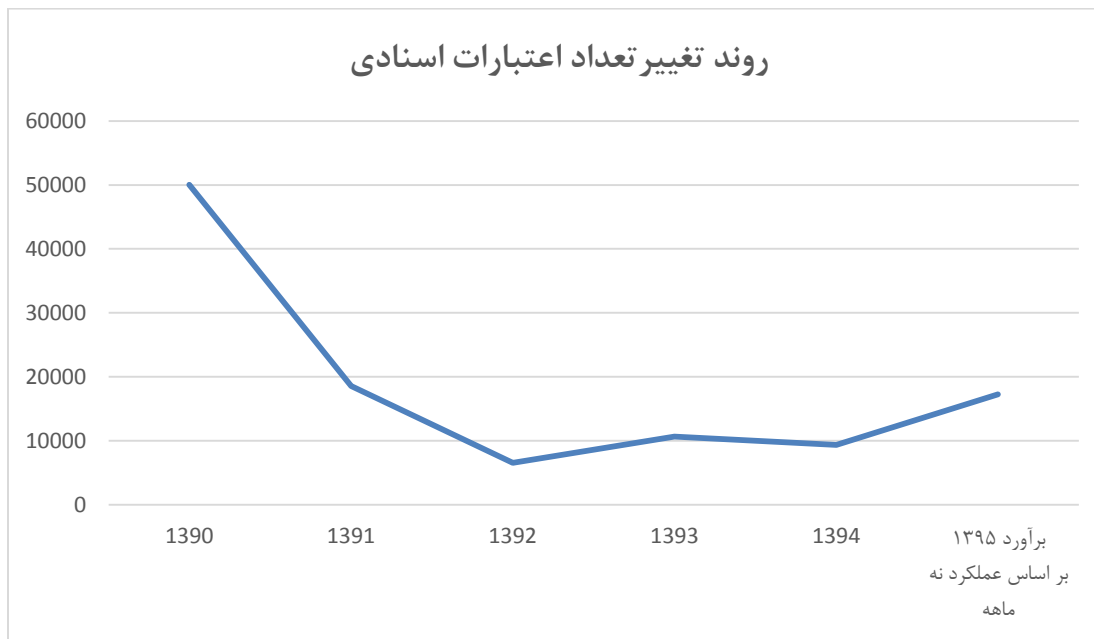
- گشایش‌هایی که در اثر رفع تحریم‌های طبق برجام در حوزه بانکی و مالی پدید آمده بسیار وسیع و قابل توجه بوده و سیستم بانکی و مالی کشور را به طور کلی از مرحله بحران خارج نموده است. علیرغم وجود برخی مشکلات (که عمدتاً برجاسی نیستند و به تحریم‌های اولیه و غیرهسته ای آمریکا، قوانین پولشویی و ... مربوط می شوند)، می توان گفت سیستم بانکی کشور با مانع تحریمی جدی مواجه نیست و هیچ کجا در بن بست قرار ندارد. نمونه‌هایی از گشایش‌های صورت گرفته در حوزه بانکی و مالی، به شرح زیر است:
- برطرف شدن محدودیت‌ها: به موجب برجام، کلیه محدودیت‌های بانکی منبعت از تحریم‌های مرتبط هسته‌ای اتحادیه اروپا، شورای امنیت سازمان ملل متحد و تحریم‌های ثانویه آمریکا رفع شده است.
- دسترسی بانک مرکزی به وجوه مسدود شده در دوره تحریم‌ها: از مهم‌ترین شاخصه‌های رفع تحریم‌ها، دسترسی بانک مرکزی به وجوه مسدود شده خود در زمان تحریم‌ها می‌باشد. بنا به اعلام بانک مرکزی، پس از اجرای برجام، بالغ بر ۹/۹ میلیارد دلار از وجوه مسدود شده بانک مرکزی ناشی از مطالبات نفتی، در کشورهای امارات، انگلستان، هند، یونان، ایتالیا و نروژ آزاد شده است. علاوه بر آن، در فاصله برنامه اقدام مشترک (توافق موقت ژنو) تا انعقاد برجام حدود ۱۲ میلیارد دلار از وجوه مسدودی بانک مرکزی به صورت اقساط ماهانه از کشورهای ژاپن، کره و هند، دریافت شده است.
- کنترل بانک مرکزی بر منابع مالی خود در خارج از کشور: در حال حاضر بانک مرکزی قادر به مدیریت کلان منابع مالی خود در خارج از ایران است و شرایط به گونه‌ای است که تخصیص ارز در «مرکز مبادلات بانک مرکزی» تقریباً به روز رسیده و نوبت‌های چهارماهه قبل از برجام از بین رفته است.
- حساب‌های بانک مرکزی: حساب‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نزد دیگر بانک‌های مرکزی به خصوص در اروپا، یک به یک در حال بازگشایی و فعالیت مجدد است. هم‌اکنون حساب بانک مرکزی در اتریش، ایتالیا، ژاپن، سوئیس، بلژیک، اسپانیا، هند، کره جنوبی، چین، ترکیه و روسیه، فعال بوده و مذاکرات با سایر کشورها در حال انجام است.
- ارتباطات بانکی: بانک‌های کوچک و متوسط خارجی همکاری با نظام بانکی ایران را آغاز کرده‌اند و بانک‌های بزرگ‌تر نیز در حال ورود به این عرصه هستند. تعدادی از بانک‌های خارجی آمادگی و علاقمندی خود را جهت گشایش دفتر نمایندگی و همچنین شعبه در ایران اعلام نموده‌اند، که برخی از موارد عملیاتی شده و چند درخواست نیز در دست بررسی و اقدام است. شعب بانک‌های داخلی در

خارج از کشور فعال شده و نقش عمده‌ای در مبادلات مالی ایفاء می‌کنند. تعدادی از آنها از طریق اتصال به TARGET 2 به سیستم تسویه اروپا نیز دسترسی یافته‌اند.

- اتصال مجدد سیستم پیام‌رسانی مالی موسوم به سوئیفت: پس از اجرای برجام، شبکه بانکی کشور به سیستم پیام‌رسانی مالی موسوم به سوئیفت متصل و اتصالات بانکی و پیام‌رسانی از این طریق به صورت دوسویه برقرار و در جریان می‌باشد. در خصوص بانک صادرات که اخیراً از تحریم اتحادیه اروپا خارج شده است، موضوع در دست اقدام است.
- ایجاد روابط کارگزاری: در حال حاضر آن دسته از بانک‌های ایرانی که مجوز انجام عملیات ارزی بین‌المللی دارند، توانسته‌اند نسبت به برقراری روابط کارگزاری با بانک‌های خارجی به صورت افتتاح حساب، مبادلات ارزی در قالب صدور حواله جهت انجام خدمات ارزی، گشایش اعتبار اسنادی و ثبت سفارش برات اسنادی اقدام نمایند. از تاریخ اجرایی شدن برجام تا تاریخ ۹۵/۱۰/۱۱، تعداد ۶۵۰ رابطه کارگزاری با ۲۳۸ بانک خارجی برقرار شده است.

- گشایش اعتبارات اسنادی و ارائه خدمات تجاری: تا تاریخ ۹۵/۱۰/۲۵ بالغ بر ۷۷۹۱۲ فقره خدمات تجاری در قالب گشایش ۱۵۱۲۴ فقره اعتبار اسنادی، ۱۴۶۴ فقره ثبت سفارش برات اسنادی، و ۶۱۳۲۴ فقره حواله ارزی انجام شده است که ارزش دلاری خدمات تجاری ارائه شده از ابتدای سالجاری تا ۹۵/۱۰/۲۵ بالغ بر ۱۴/۹۲۳ میلیارد دلار گشایش اعتبار اسنادی، ۳/۰۴۵ میلیارد دلار برات اسنادی و ۱۲/۷۶۳ میلیارد دلار حواله ارزی، می‌باشد.

- انتقال عواید نفتی: تعداد ۱۲ حساب بانکی در آلمان، ایتالیا، ژاپن، ترکیه، امارات، سوئیس، چین، و نیز در شعب خارجی سه بانک ایرانی، برای واریز وجوه حاصل از صادرات محمولات نفتی، فعال شده است. اخیراً دویچه بانک آلمان نیز انتقال مبالغ نفتی ایران، و بانک RBS انگلستان نیز نقل و انتقال وجوه برای شرکت نفت ایران و نیکو را آغاز کرده است.
- تامین منابع مالی و گشایش خطوط اعتباری: با موسسات مالی کشورهای مختلف مذاکره شده و در مجموع بیش از ۶۰ میلیارد دلار آمادگی عقد قرارداد وجود دارد (شامل موارد وزارت نفت نمی‌شود). با توجه به رفع نگرانی عمده در زمینه آثار و تبعات بازگشت احتمالی تحریم‌ها، انتظار می‌رود روند نهایی شدن مذاکره در خصوص جزئیات فنی و ضمانتنامه‌های مربوطه تسریع گردد.
- بیمه‌های صادراتی: با تمامی موسسات عمده بیمه صادرات (ECA) نظیر هرمس آلمان، ساچه ایتالیا، کوفاس فرانسه و ... اختلافات مالی گذشته (ناشی از تحریم‌ها)، که یکی از موانع اصلی ارتقای روابط اقتصادی میان ایران و کشورهای اروپایی محسوب می‌شد، حل و فصل شده و ارتباطات کاری مجدداً برقرار شده است. این امر فضای مناسبی را برای گسترش همکاری و ارتقاء مبادلات اقتصادی و تجاری با این کشورها فراهم ساخته است.
- خروج موقت از فهرست سیاه گروه ویژه اقدام مالی FATF: مذاکرات با گروه ویژه اقدام مالی باعث گردید وضعیت ایران در حوزه مقابله با پولشویی از کشوری که علیه او تقاضای اقدامات مقابله‌ای شده بود به وضعیت کشوری که با رعایت احتیاط کامل می‌توان با او تعامل بانکی و مالی داشت ارتقاء یافته و تحریم‌های این گروه علیه ایران به مدت یک سال به حالت تعلیق درآید.

- **نرخ ریسک:** سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) در تاریخ ۹ تیر ۱۳۹۵ پس از نزدیک به یک دهه، ریسک تعامل مالی با ایران را از ۷ (بالاترین ریسک) به ۶ کاهش داد. در پی این اقدام هزینه‌های تامین مالی، با و بدون استفاده از اعتبار خریدار، به میزان قابل توجهی کاهش یافته است. تلاش برای کاهش هرچه بیشتر نرخ ریسک ایران ادامه دارد.
- **خارج شدن بانک صادرات و بانک صادرات PLC از فهرست تحریم‌های اتحادیه اروپا:** متعاقب مذاکرات و پیگیری‌های مستمر، بانک صادرات و بانک صادرات PLC از فهرست موسسات تحت تحریم اتحادیه اروپا خارج و دارایی‌های این بانک در خاک اتحادیه رفع انسداد شد. شایان ذکر است نام این دو بانک در فهرست مندرج در الحاقیه دوم پیوست دوم برجام قرار دارد، که شامل آن دسته از اشخاص حقیقی و حقوقی می‌شود که قرار بود هشت سال پس از روز پذیرش برجام (۲۶ مهرماه ۱۳۹۴) از فهرست تحریم‌های این اتحادیه خارج شود.
- **اصلاح دو راهنمای اجرایی اوفک در خصوص شرایط ناشی بازگشت احتمالی تحریم‌ها:** با عنایت به نگرانی‌های شرکای تجاری ایران و برخی از سرمایه‌گذاران خارجی در خصوص احتمال بازگشت تحریم‌ها (Snapback) و آثار منفی آن بر انعقاد قراردادهای تجاری فیما بین، چندین دور مذاکره فشرده با طرف‌های برجام صورت گرفت که نهایتاً منجر به اصلاح دو راهنمای اجرایی رفع تحریم‌ها در تاریخ ۲۵ آذر ۱۳۹۵ در قالب "پرسش و پاسخ‌های متداول وزارت خزانه‌داری آمریکا"^۴ موسوم به دو سؤال M4 و M5 شد. بر اساس این دو راهنما: اولاً، در صورت بازگشت تحریم‌ها وفق مقررات برجام، به منظور کاهش زیان‌های احتمالی وارده بر طرف‌های تجاری ایران، یک فرصت ۶ ماهه برای خاتمه فعالیت‌های تجاری در نظر گرفته می‌شود؛ ثانیاً، امکان بازپرداخت اقساط وام‌های دریافتی از سوی ایران به طرف‌های تجاری، طبق برنامه زمانی مورد توافق در قرارداد منعقد شده پس از بازگشت‌پذیری وجود خواهد داشت. لازم به ذکر است یکی از موانع اصلی نهایی شدن برخی از قراردادهای تجاری و اعتباری ایران با شرکای خارجی پس از اجرای برجام و طی یک سال اخیر (که نتیجه مستقیم ابهام در موضع آمریکا نسبت به برخورد احتمالی این کشور با طرف‌های تجاری ایران در صورت بازگشت تحریم‌ها بود) اصرار شرکت‌های خارجی بر گنجانیدن بندی در قراردادهای اقتصادی خود با ایران مبنی بر "حال شدن"

^۴ تدوین پرسش و پاسخ‌های متداول وزارت خزانه‌داری آمریکا در اجرای تعهد آن دولت وفق بند ۲۷ برجام به منظور تبیین رفع تحریم‌های هسته‌ای صورت می‌پذیرد. انتشار پرسش و پاسخ‌های متداول (FAQS) در قالب راهنمای محدودیت‌های تجاری وضع شده از سوی آمریکا علیه سایر کشورها، یکی از روش‌های مرسوم جهت اعلام رسمی مواضع وزارت خزانه‌داری آمریکا بوده و شرکت‌ها و موسسات اقتصادی می‌توانند به استناد همین پرسش و پاسخ‌ها، اقدام به مرادده تجاری با افراد و نهادهای کشورهای تحت تحریم آمریکا کنند. اضافه می‌نماید آمریکا و اروپا با هدف اجرای تعهد خود وفق بند ۲۷ برجام، "راهنما" و "پرسش و پاسخ‌های متداولی" را در روز اجرای برجام منتشر نمودند و آمریکا تاکنون چندین مرتبه نسبت به اصلاح یا تکمیل "پرسش و پاسخ‌های متداول" منتشره در این حوزه، اقدام نموده است.

(پرداخت فوری و کامل) تعهدات ایران در صورت بازگشت تحریم‌ها بوده است؛ امری که هیچگاه مورد پذیرش طرف‌های ایرانی قرار نگرفت. اکنون با صدور این دو راهنمای اجرایی، انتظار می‌رود علت و دلیل اصلی نگرانی طرف‌های تجاری ایران مرتفع و امکان نهایی کردن تعداد زیادی از قراردادهای تامین اعتبار و مالی با طرف‌های خارجی فراهم شود.

د) حوزه آب و برق

صنعت آب و برق یکی از بخش‌های مهم و حیاتی کشور است که به شدت نیازمند سرمایه‌گذاری و استفاده از فناوری روز دنیا به منظور مقابله با مشکلات و پاسخگویی به افزایش سریع تقاضا است. پیش از اجرای برجام، در این بخش نیز همچون بخش‌های دیگر اقتصادی کشور، اعمال تحریم‌ها موجب عدم جذب سرمایه‌گذار خارجی، عدم دسترسی به فن‌آوری روز دنیا، افزایش شدید هزینه‌ها، فرسودگی زیرساخت‌ها و تجهیزات در صنعت آب و برق، و روند صعودی هدر رفتن منابع شده بود. بر اساس گزارش واصله از وزارت نیرو، تحولات بسیار مثبتی طی یک سال گذشته در این حوزه رخ داده است که به بخشی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱ - سرمایه‌گذاری

- امضای ۲۶۳ تفاهم‌نامه، موافقت اصولی و موافقت اولیه به ارزش ۱۳/۲ میلیارد دلار در بخش آب و فاضلاب به شرح زیر:
 - بخش آب و فاضلاب - امضای ۱۶۸ تفاهم‌نامه، موافقت اصولی و موافقت اولیه به ارزش ۳/۱ میلیارد دلار در زمینه‌های سد و شبکه، تصفیه خانه‌های آب و فاضلاب، خطوط انتقال و تاسیسات آب شیرین‌کن؛
 - بخش برق - امضای ۹۵ تفاهم‌نامه، موافقت اصولی و موافقت اولیه به ارزش ۱۰/۱ میلیارد در زمینه احداث نیروگاه‌های برق حرارتی، انرژی‌های نو، نیروگاه‌های برقی و پست‌ها و خطوط انتقال برق.
- امضای ۱۹۷ قرارداد اجرایی در صنعت آب و برق به ارزش ۱۰/۲ میلیارد دلار به شرح زیر:
 - بخش آب و فاضلاب - امضای ۱۳۳ قرارداد به ارزش ۱/۸ میلیارد دلار در زمینه خطوط انتقال، سد و شبکه، نیروگاه‌های برقی، تصفیه خانه‌های آب و فاضلاب، تاسیسات آب شیرین‌کن و آب‌رسانی؛
 - بخش برق - امضای ۴۹ قرارداد به مبلغ ۸/۴ میلیارد دلار در زمینه احداث نیروگاه‌های تولید برق فسیلی، انرژی‌های نو، پست و خطوط برق.

۲- تامین مالی

- امضای ۲۷ موافقت اصولی، تفاهم‌نامه و موافقت اولیه به ارزش ۱۵/۷۸ میلیارد یورو به شرح زیر:

- بخش آب و فاضلاب: امضای ۸ موافقت اصولی، تفاهم‌نامه و موافقت اولیه به ارزش ۲/۲۷ میلیارد یورو در زمینه‌های سد و شبکه، تصفیه‌خانه‌های آب و فاضلاب، خطوط انتقال و تاسیسات آب شیرین‌کن و تعداد ۴ موافقت‌نامه به ارزش ۲/۲۳ میلیارد یورو در حال مذاکره؛
- بخش برق: امضای ۱۹ موافقت اصولی، تفاهم‌نامه و موافقت اولیه به ارزش ۱۴ میلیارد یورو در زمینه احداث نیروگاه‌های برق حرارتی، انرژی‌های نو، نیروگاه‌های برقی، پست‌ها و خطوط انتقال برق، و یک موافقت‌نامه به ارزش ۱۲۸ میلیون یورو در حال مذاکره.
- امضای ۱۵ فقره قرارداد اجرایی در صنعت آب و برق به ارزش ۴/۴۷ میلیارد یورو به شرح زیر:
 - بخش آب و فاضلاب: امضای ۶ فقره قرارداد به ارزش ۹۱۰ میلیون یورو در زمینه خطوط انتقال، سد و شبکه، نیروگاه‌های برقی، تصفیه‌خانه‌های آب و فاضلاب، تاسیسات آب شیرین‌کن و آب‌رسانی؛
 - بخش برق: امضای ۹ فقره قرارداد به مبلغ ۳/۵۶ میلیارد یورو در زمینه احداث نیروگاه‌های تولید برق حرارتی، انرژی‌های نو، پست و خطوط برق؛
 - انعقاد تفاهم‌نامه با آژانس همکاری‌های بین‌المللی ژاپن (جایکا) برای پروژه‌های مدیریت مشارکتی جامع و پایداری آب‌های زیرزمینی و ساخت تجهیزات نیروگاه‌های برقی؛
 - تنظیم موافقت‌نامه قرارداد مربوط به بسته اول فاینانس شبکه‌های آبیاری و زهکشی با تمرکز بر وام‌های کم‌بهره؛
 - انعقاد تفاهم‌نامه با آژانس همکاری‌های بین‌المللی ژاپن (جایکا) در زمینه راهبری مدیریت به‌هم پیوسته منابع آب.

۳- انتقال فن‌آوری و آموزش

- ورود اولین توربین گازی کلاس F در خرداد ۱۳۹۵: راندمان این نوع از توربین‌های گازی بسیار بالا بوده و هدف اصلی از وارد نمودن آن، استفاده از دانش‌فنی پیشرفته در زمینه تولید برق حرارتی می‌باشد؛
- انتقال دانش‌فنی و بومی‌سازی ساخت نیروگاه‌های تجدیدپذیر بادی، زباله‌سوز و خورشیدی: در حال حاضر چند قرارداد با مجوز هیات سرمایه‌گذاری خارجی برای احداث نیروگاه بادی و خورشیدی با ظرفیت بیش از ۲۰۰ مگاوات، انعقاد و یا در شرف انعقاد می‌باشد.

ه) حوزه صنعت و تجارت

۱- جذب سرمایه‌گذاری خارجی

- از زمان اجرایی شدن برجام تا تاریخ ۱۳۹۵/۱۰/۴، تعداد ۶۴ طرح/واحد در بخش صنعت، معدن و تجارت در هیات سرمایه‌گذاری خارجی به تصویب رسیده که از این تعداد، ۲۲ طرح اجرا و در حال

بهره‌برداری می‌باشد و ۴۲ طرح نیز وارد مراحل اجرایی شده است. مجموع سرمایه‌گذاری خارجی مصوب طی یک سال اخیر بیش از ۵/۴ میلیارد دلار می‌باشد که نشان از افزایش تمایل سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری در ایران دارد که عمدتاً در حوزه‌های ساخت مواد و محصولات شیمیایی، وسایل نقلیه موتوری، اکتشاف و استخراج معادن و فرآورده‌های مواد معدنی، ساخت منسوجات، تولید محصولات فلزی، پالایش و تولید فرآورده‌های نفتی، محصولات غذایی و آشامیدنی، ایجاد شهرک صنعتی، صنایع ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، تولید تجهیزات پزشکی، ایجاد فروشگاه‌های زنجیره‌ای و تجارت الکترونیک بوده است؛

- انتقال دانش فنی و فن‌آوری محصولات مهمی نظیر ماشین‌آلات و تجهیزات صنعتی، خودرو، لوازم خانگی، تجهیزات پزشکی و ... از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و یا ایجاد شرکت‌های سرمایه‌گذاری مشترک تسهیل گردیده که بسیاری از آن‌ها اجرایی شده و یا در حال تکمیل برای بهره‌برداری است؛
- امضاء ۱۱۷ سند همکاری با شرکت‌های معتبر خارجی، ۳۶ تفاهم‌نامه و ۱۸ قرارداد که ۶۳ مورد آنها وارد مراحل اجرایی سرمایه‌گذاری مشترک شده است.

۲- از سرگیری روابط اقتصادی و تجاری، کاهش هزینه‌های تجارت و تسهیل مبادلات بین‌المللی

- اجرای قراردادهای تعلیق شده به دلایل تحریم به ویژه پروژه‌های فولاد، ذغال سنگ و توسعه برخی معادن؛
- اعلام تمایل شرکت‌های بزرگ بین‌المللی فعال در حوزه حمل و نقل دریایی برای همکاری با ایران و ایجاد فرصت برای ورود به بازارهای بین‌المللی از جمله مدیترانه و شمال اروپا؛
- توسعه همکاری و مشارکت‌های راهبردی از طریق امضای ۳۰ تفاهم‌نامه و ۶ توافق‌نامه برای موضوعات مختلف زنجیره حمل و نقل دریایی که ۸ مورد آن برای تاسیس شرکت مشترک بوده است؛
- توسعه فعالیت در کلیه مسیرهای تجاری جهان از طریق شرکت‌های کشتیرانی ایرانی و حذف کشورها و بنادر واسط.

۳- گسترش و تعمیق تعاملات بین‌المللی واحدهای صنعتی کوچک و متوسط

- شروع همکاری‌های فنی و آموزشی با طرف آلمانی از جمله از طریق انعقاد تفاهم‌نامه در حوزه‌های مختلف از جمله واحدهای صنعتی ریخته‌گری و تولید کننده قطعات خودرو با هدف انتقال فن‌آوری و همکاری‌های مشترک؛

- تدوین و مبادله نقشه راه همکاری با طرف اتریشی در حوزه‌های متنوعی همچون قطعات خودرو، صنایع سبک پیشرفته، انتقال فن آوری و آموزش‌های حرفه ای و کارآموزی، اصلاح قوانین و مقررات متناسب با نیازهای واحدهای صنعتی کوچک و همکاری شرکت‌های مدیریت صادرات دو کشور؛
- انعقاد تفاهم‌نامه همکاری با طرف بلغاری به منظور گسترش همکاری ها در حوزه های مختلف مرتبط با واحدهای صنعتی کوچک و متوسط از جمله در حوزه صنایع لبنی؛

۴- توسعه فعالیت‌های صندوق ضمانت صادرات ایران

- آغاز فرآیند وصول مطالبات خارجی: موضوع عدم پرداخت بدهی‌های خریداران خارجی از طرف‌های ایرانی که به بهانه تحریم صورت می‌گرفت، مرتفع شده و بدهی‌های مذکور در حال وصول است. در این رابطه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:
 - تفاهم‌نامه تجدید ساختار بدهی یک کشور آمریکای لاتین به مبلغ حدود ۵۰ میلیون یورو به امضاء رسیده و مقرر گردیده در قالب اقساط ماهانه ظرف ۲/۵ سال، بازپرداخت گردد؛
 - تفاهم‌نامه بازیافت خسارت پرداختی صندوق با یک بانک آفریقایی امضاء و تاکنون ۷ قسط از مجموع ۲۱ قسط بدهی این بانک دریافت شده است؛
 - مذاکرات با دو کشور آسیایی برای دریافت وجوه مربوط به خرید کالا از طرف‌های ایرانی، در حال انجام است.
- دسترسی مجدد به بانک‌های اطلاعاتی خارجی: دسترسی به اطلاعات اعتباری بانک‌ها و شرکت‌های خارجی که در دوران تحریم به میزان چشمگیری مختل شده بود، مجدداً فراهم و ارتباط مجدد با برخی موسسات اعتبارسنجی معتبر بین‌المللی برقرار گردیده است.
- آغاز مجدد همکاری بین‌المللی با موسسات هم‌تا: طی یک سال اخیر تفاهم‌نامه همکاری میان صندوق ضمانت صادرات ایران با موسسات هم‌تا در ۱۴ کشور به امضاء رسیده است.

۵- افزایش صادرات کشور:

- هرچند مشخص کردن عواید اقتصادی و مالی در این حوزه در کوتاه مدت کمی دور از انتظار است، زیرا سرمایه‌گذاری، تولید و صادرات در میان مدت و یا بلند مدت رخ می‌دهد، ولی تغییرات محسوس در همین مدت کاملاً قابل ملاحظه می‌باشد:
- افزایش صادرات خدمات به ویژه صادرات خدمات فنی مهندسی در ۸ ماهه نخست سال جاری (رشد ۳۸ درصدی صادرات خدمات فنی و مهندسی)؛
 - افزایش صادرات فرش دستبافت به کشورهای مختلف به میزان ۲۰۵ میلیون دلار در ۸ ماهه (رشد ۲۴ درصدی در مقایسه با سال گذشته)؛

- آغاز صادرات مجدد فرش به آمریکا به میزان ۵۱ میلیون دلار در ۸ ماهه نخست سال جاری (از سال ۲۰۱۰ تا ابتدای سال ۲۰۱۶ صادرات فرش به آمریکا متوقف شده بود)؛
- افزایش ظرفیت و پروژه‌های نمایشگاهی در داخل و خارج از کشور؛
- افزایش برگزاری نمایشگاه‌های اختصاصی ایران در دیگر کشورها؛
- افزایش مشارکت کنندگان خارجی در نمایشگاه‌های ایران به نحوی که بیش از ۴۵ درصد از مشارکت‌کنندگان در این قبیل نمایشگاه‌ها از سال ۱۳۹۲ تاکنون، تنها مربوط به سال جاری می‌باشد. تعداد شرکت‌های مشارکت‌کننده در سال جاری در مقایسه با سال ۱۳۹۴، تقریباً دو برابر شده است. علیرغم رشد وزنی قابل ملاحظه صادرات غیرنفتی کشور در سال جاری، با توجه به کاهش قیمت‌های جهانی، رکود و تنش‌های سیاسی در کشورهای منطقه، مجموعاً ارزش دلاری صادرات کمتر از حد انتظار بوده است، هرچند در ارزش دلاری نیز رشد وجود داشته است.

۶- تحول در عرصه واردات:

بسیاری از اقلامی که امکان واردات رسمی آن به ایران در دوره تحریم وجود نداشت، هم اکنون بدون واسطه و با قیمت و کیفیت استاندارد خریداری و وارد کشور می‌شود. در دوره تحریم، علاوه بر عدم دسترسی به بسیاری از کالاهای مورد نیاز در عرصه صنعت، سلامت حوزه تجارت نیز به شدت آسیب دیده بود و زمینه برای بروز فساد اقتصادی و واردات کالاهای تقلبی به کشور فراهم و این وضعیت به شکل نگران‌کننده‌ای در حال گسترش بود. علاوه بر این، بسیاری از شرکت‌ها و فروشندگان خارجی که در دوره تحریم شرایط نامتعارفی در قراردادهای خود با طرف ایرانی می‌گنجاندند، اکنون با کاهش نگرانی و افزایش اعتماد آنها به روند تحولات مثبت و ثبات اقتصادی در کشور قراردادهای خود را براساس عرف و رویه معمول تجاری تنظیم می‌کنند.

۷- کانال خرید برجام

در دوران تحریم‌های غیرقانونی و ناعادلانه علیه کشورمان و با استناد به قطعنامه‌های تحریمی شورای امنیت سازمان ملل متحد علیه جمهوری اسلامی ایران، صادرات اقلام هسته‌ای و یا با کاربرد دوگانه مرتبط هسته‌ای به ایران ممنوع بود. بر اساس قطعنامه ۲۲۳۱، از روز اجرایی شدن برجام، مفاد قطعنامه‌های قبلی شورای امنیت علیه برنامه هسته‌ای ایران ملغی و ساختار تحریم‌های شورای امنیت برچیده شد. قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت با رفع منع مطلق فروش این گونه اقلام به ایران، اجازه می‌دهد اقلام هسته‌ای یا با مصارف دوگانه با رعایت ترتیبات کانال خرید برجام به ایران صادر شود. وظایف و اختیارات کانال خرید، در متن برجام و پیوست چهارم آن تشریح شده است. رکن اصلی این کانال خرید، کارگروهی به همین نام است که زیرمجموعه کمیسیون مشترک برجام است. شایان ذکر است کانال خرید برجام ظرفیت ارزشمندی برای تامین کالاها و اقلام دارای فن‌آوری‌های بسیار پیشرفته هسته‌ای یا با کاربرد دوگانه هسته‌ای را به ایران در اختیار قرار می‌دهد. یادآوری

می‌شود مطابق با برجام ورود طیف وسیعی از اقلام هسته‌ای به ایران برای مصارفی نظیر نیروگاه‌های آب سبک، تاسیسات اراک و فوردو از این سازوکار معاف هستند.

از زمان اجرایی شدن برجام، کارگروه کانال خرید ۱۴ جلسه رسمی و برخی جلسات غیررسمی در وین برگزار کرده است. کارگروه مزبور در جلسات خود اقدام به تهیه و تدوین برخی از اسناد مهم کاری نموده است که جملگی به تصویب کمیسیون مشترک برجام رسیده است. در این مدت، بخش قابل توجهی از زمان جلسات صرف تدوین، تنظیم و روان‌سازی ترتیبات اجرایی مربوطه و نیز پاسخگویی به سئوالات و رفع ابهامات مطرح شده توسط برخی کشورها که مایل به استفاده از کانال خرید برجام برای انجام مبادلات صنعتی و تجاری با ایران در حوزه اقلام دومانظوره بودند، شده است. کانال خرید برجام تاکنون ۵ درخواست برای صادرات اقلام دارای کاربرد دوگانه هسته‌ای/غیرهسته‌ای به ایران دریافت نموده که ۳ درخواست به تصویب کارگروه رسیده و ۲ درخواست دیگر در دست بررسی است.

و) حوزه سلامت و بهداشت

۱- تامین دارو و تجهیزات پزشکی:

تحولات حوزه سلامت و بهداشت پس از اجرای برجام، به لحاظ ارتباط مستقیم با سلامتی مردم، از اهمیت به سزایی برخوردار است. کمبودها در این حوزه، به شدت برای آحاد مردم ملموس و نگران کننده بود. هرچند وضع کنندگان تحریم‌ها مدعی مستثنی بودن دارو و تجهیزات پزشکی از شمول تحریم‌ها بودند ولی در عمل، محدودیت‌های بسیاری در این حوزه بر کشور تحمیل شد. علاوه بر خودداری بسیاری از کارخانه‌های معروف داروسازی از فروش داروهای حساس به ایران، محدودیت ایجاد شده در حوزه مالی و بانکی، بخش دیگری از کارخانه‌های داروسازی را از همکاری با ایران باز داشت. در نتیجه، واردات و توزیع داروهای بی کیفیت در داخل کشور، رو به افزایش بود. در دوره مذاکرات منتهی به برجام، این وضعیت به میزان قابل توجهی بهبود یافت و پس از اجرای برجام، تحولی بزرگ در این حوزه رخ داد، به گونه‌ای که امکان خرید و تامین داروهای خارجی و تجهیزات پزشکی، با کیفیتی مناسب و با قیمتی ارزانتر (گاهی تا ۵۰ درصد ارزانتر از دوره تحریم) فراهم شد و حذف واسطه‌ها و دسترسی مستقیم به شرکت های اصلی تولید کننده، خطر ورود داروهای تقلبی را به میزان قابل توجهی کاهش داد. این امر در مورد تهیه مواد اولیه برای شرکت های داروسازی داخل کشور نیز صادق است. در حال حاضر، کمبودهای دارویی از ۳۰۰ قلم در دوره تحریم ها، به ۳۰ قلم کاهش یافته است و آرامش روانی قابل قبولی در این حوزه حاکم شده است.

۲- جذب سرمایه خارجی:

در خصوص جذب سرمایه خارجی در حوزه دارو و تجهیزات پزشکی و یا ساخت بیمارستان نیز مذاکرات و تفاهم‌های خوبی صورت گرفته است که برخی در مراحل نهایی قرار دارد؛ از جمله می‌توان به حدود ۷۰

میلیون یورو سرمایه گذاری مستقیم یک شرکت اروپایی در زمینه های تولیدات دارویی با تعهد صادرات داروهای تولیدی ایران به سایر کشورها که مراحل اجرایی خود را طی می کند، قرارداد مشارکت ۵۰ درصدی با یک شرکت اروپایی، امضای پیش نویس تفاهم نامه همکاری با یک شرکت اروپایی در زمینه تولید دارو با سرمایه گذاری ۴۰ میلیون یورویی طرف خارجی، اعلام آمادگی دو شرکت داروسازی معظم اروپایی جهت راه اندازی خط تولید دارو در کشور، انعقاد ۱۳ تفاهم نامه با شرکت های خارجی جهت ساخت بیمارستان و تامین بیش از ۱۳ هزار تخت بیمارستانی، انعقاد ۳ تفاهم نامه برای انتقال فن آوری مورد نیاز برای واحد درمانی سیار و ساخت دارو و مواد بیولوژیک، و مذاکره با یک کشور خارجی به منظور تامین مالی برنامه کنترل سرطان سینه در کشور اشاره نمود.

۳- کاهش هزینه ها:

در بخش هزینه ها و در حوزه تبادلات مالی برای تامین دارو و تجهیزات مورد نیاز، تحولات مثبت و چشمگیری صورت گرفته که از جمله می توان به برداشته شدن محدودیت تخصیص ارز و افزایش تنوع ارزی برای بخش بهداشت و درمان، فراهم شدن امکان گشایش اعتبارات اسنادی برای خرید اقلام مورد نیاز، ارائه تسهیلات یوزانس مدت دار (حداکثر ۶ ماه) از طرف برخی از تامین کنندگان مواد اولیه دارویی، کاهش هزینه مالی مرتبط با انبارش مواد اولیه وارداتی (به دلیل اطمینان از تامین به موقع و کاهش مدت زمان فرآیند خریدهای خارجی)، تسهیل در حمل و نقل دریایی کالاهای مورد نیاز متعاقب لغو تحریم کشتیرانی و بیمه، حذف واسطه های مالی و حذف هزینه های مرتبط با شرکت های واسط تامین کننده مواد اولیه دارویی، اشاره نمود.

ز) حوزه کشاورزی، دامداری و شیلات

تحول در حوزه کشاورزی طی یک سال گذشته، بسیار قابل ملاحظه بوده است. در این حوزه نیز، امکان خرید مستقیم کالا و خدمات مورد نیاز از شرکت های معتبر بین المللی، اتصال مجدد به سیستم مالی بین المللی، تنوع در انتخاب شرکای اقتصادی، کاهش چشمگیر واردات کالاهای تقلبی و دسترسی به فن آوری های روز در حوزه های مرتبط، فراهم شده است. شرایط جدید عملاً منجر به ارتقاء سطح فن آوری در زمینه دام، طیور، شیلات و بذر شده است. در این حوزه ها تاکنون ۱۹ تفاهم نامه با کشورهای خارجی امضاء شده و امکان جذب سرمایه گذاری خارجی در این بخش ها، به میزان قابل توجهی فراهم شده است. در بخش دام، امکان انتقال مواد ژنی، در تامین ماشین آلات، امکان خرید و واردات ماشین آلات مدرن با فن آوری روز، و در حوزه آبیاری، امکان انتقال فن آوری و دریافت خطوط اعتباری، فراهم شده است. به بخشی از تحولات مربوط به این حوزه، بر اساس گزارش واصله از وزارت جهاد کشاورزی اشاره می شود:

۱- تسهیل تجارت محصولات و نهاده‌های کشاورزی:

طی یک سال اخیر، با رفع موانع بانکی امکان تجارت محصولات کشاورزی با تعداد بسیار متنوعی از شرکای خارجی و فعال‌تر شدن بخش خصوصی فراهم گردید. کاهش هزینه‌های مبادله محصولات نیز یکی دیگر از آثار مثبت اجرای برجام بوده است.

۲- گشایش محسوس در تامین ماشین‌آلات کشاورزی:

متعاقب رفع تحریم‌های مالی و بانکی، حذف هزینه‌های اضافی در تبادلات مالی، و امکان برقراری خطوط اعتباری فاینانس، قیمت تمام شده ماشین‌آلات کشاورزی تا حدود ۱۵ درصد کاهش یافت. ارتقای کیفیت لوازم یدکی و قطعات ماشین‌آلات وارداتی به دلیل فراهم آمدن امکان تامین کالاهای مورد نیاز از عرضه‌کننده‌های اصلی و حذف واسطه‌ها، تامین به موقع ماشین‌آلات و تامین به موقع قطعات یدکی در زمان مناسب و جلوگیری از تاخیر ناشی از انتقال از مبادی متعدد و واسطه‌ای، و انجام مذاکرات با برندهای معتبر برای اجرای پروژه‌های تولید مشترک ماشین‌آلات و دنباله بندی‌های کشاورزی در کشور، از دیگر تحولات در این حوزه محسوب می‌شود.

۳- بهبود همکاری‌های فنی، عملیاتی و تجاری در بخش بذر

در بخش تامین بذر که یکی از نهاده‌های اساسی برای تامین امنیت غذایی کشور می‌باشد، علاوه بر گشایش حاصله در اثر متنوع شدن شرکت‌های فروشنده و تسهیل مبادلات بانکی، تحولات بسیار مثبتی نیز در همکاری‌های فنی و عملیاتی با کشورهای پیشرو در این زمینه صورت گرفته است که از جمله می‌توان به انعقاد تفاهم‌نامه همکاری و برگزاری کارگاه‌های آموزشی عملیاتی جهت ارتقای دانش و مهارت‌های تخصصی در زمینه کشت و بهره‌برداری از دانه‌های روغنی در ۹ استان سردسیر کشور، ورود ارقام مقاوم به ریزش، مقاوم به بیماری‌ها و بذور ارقامی با قابلیت کشت تاخیری وارد کشور شد، و هماهنگی برای تولید بذور هیبرید در ایران و تولید حدود ۸۵ تن بذر هیبرید در اولین سال و برنامه‌ریزی برای تولید حدود ۴۰۰ تن در سال زراعی ۹۶-۹۵، اشاره نمود.

۴- بخش دام و طیور کشور

در این بخش نیز که به لحاظ میزان توسعه یافتگی و روند صنعتی شدن یکی از زیربخش‌های مهم بخش کشاورزی محسوب شده و نیازمند همکاری‌های بین‌المللی می‌باشد، تحولات قابل ملاحظه‌ای رخ داده که از جمله می‌توان به انعقاد و اجرایی شدن تفاهم‌نامه‌ها برای گسترش همکاری‌های دوجانبه با کشورهای پیشرو در بخش‌های تامین مکمل‌های خوراک دام، تولید مرغ اجداد، تامین مواد ژنتیکی و دام زنده اعم از نژادهای گاو

گوشتی و شیرده، همکاری در بخش دام سبک و سنگین با تاکید بر طرح‌های اصلاح نژادی، تامین و تولید واکسن و سرم دامی، اشاره نمود.

۵- بهبود همکاری های فنی، عملیاتی و تجاری در بخش شیلات

بخش شیلات آبی پروری کشور از جمله اولین حوزه‌هایی بود که به موازات مذاکرات برجام، همکاری‌های بین‌المللی خود را تقویت نمود و در همین راستا اولین پروژه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این بخش به منظور تولید بچه ماهی در قشم در سال ۱۳۹۴ افتتاح شد و دومین پروژه بزرگ از این نوع نیز در استان لرستان به مرحله نهایی رسیده است.

۶- بهبود وضعیت سموم شیمیایی

طی یک سال اخیر، دو تحول عمده در این حوزه رخ داده است که عبارتست از شروع روند افزایش سهم برندهای معتبر و با کیفیت در سبد آفت‌کش‌های وارداتی کشور و آغاز پروژه‌های مشترک با برندهای معتبر جهانی در جهت تولید سموم در داخل کشور و تحت لیسانس این قبیل شرکت‌ها.

۷- ارتقاء روابط و همکاری‌ها با کشورهای پیشرو در بخش کشاورزی

طی یک سال گذشته، ارتباط بخش کشاورزی با کشورهای پیشرو ارتقاء قابل توجهی یافته و بازدیدهای رسمی و ملاقات‌های مهمی در سطح وزراء با کشورهای آلمان، هلند، فرانسه، اتریش، پرتغال، ایتالیا، فنلاند، نروژ، رومانی و تعدادی از کشورهای مهم اروپای شرقی، برگزار و با بیشتر کشورهای یاد شده تفاهم‌نامه همکاری در سطح وزیر به امضاء رسیده است.

ح) حوزه ارتباطات و فناوری اطلاعات

۱- اتصال مجدد به سیستم مالی بین‌المللی

- گسترش روابط کارگزاری پست بانک با ۳۸ بانک خارجی؛
- کاهش نرخ کارمزد کارگزاران غیربانکی برای انتقال منابع ارزی؛
- بهبود شرایط مذاکره و تنظیم قراردادهای با شرایطی بهتر، به گونه‌ای که شرکت‌های خارجی در قراردادهای اخیر خود حاضر به ارائه ضمانت‌نامه بانکی بابت خرید خدمات پشتیبانی فنی، تجهیزات شبکه انتقال دیتا و سوئیچ شده‌اند (برخلاف قراردادهای گذشته که حاضر به ارائه ضمانت‌نامه بانکی نبودند)؛
- امکان گشایش اعتبار اسنادی مدت‌دار از شش ماه به یک سال جهت واحدهای تولیدی از سوی بانک مرکزی (پست بانک)؛
- بهبود در تبادلات مالی شرکت ارتباطات زیرساخت و اپراتورهای بین‌المللی (زیرساخت).

۲- ایجاد امکان خرید کالا و خدمات مورد نیاز

- فراهم شدن امکان بهره‌برداری از منابع مالی ایران در اتحادیه جهانی پست و استفاده از منابع موجود در صندوق کیفیت سرویس UPU جهت خرید ۸۰۰ دستگاه همراه نامه‌رسان (PDA) و ۴ آنتن RFID (شرکت پست ج.ا.ایران)؛
- معرفی بازار ارتباطات ایران به شرکت‌های بین‌المللی برای اولین بار با برگزاری برنامه گردهمایی ایران کانکت با حضور شرکت‌های ایرانی و خارجی توانمند در عرصه شبکه‌های ارتباطی (زیرساخت) و بهره‌برداری از تجارب کشورهای پیشرو در زمینه مدرنیزاسیون و مکانیزاسیون مراکز تجزیه و مبادلات پستی؛
- گسترش همکاری‌ها، تبادل تجربیات و دانش فنی در زمینه موضوعات فنی و عملیاتی با اتریش، و راه‌اندازی سرویس‌های جدید مانند تجارت الکترونیک و پست لجستیک، رفرم پستی و تجدید ساختار سیستم مدیریت شبکه پستی (شرکت پست).

۳- از سرگیری روابط اقتصادی و تجاری، کاهش هزینه‌های تجارت و تسهیل تبادلات بین‌المللی

- ایجاد فضای رقابتی و کاهش قیمت و حذف واسطه‌های غیرضروری برای تامین نیازهای فن‌آوری جهت توسعه شبکه‌های ارتباط
- عضویت جمهوری اسلامی ایران در شورای راهبردی اتحادیه پستی جهانی در طول برگزاری بیست و ششمین کنگره پستی جهانی در استانبول پس از ۱۲ سال (شرکت پست)؛
- امضای تفاهم‌نامه‌های همکاری و توافق‌نامه‌های تجاری با شرکت‌های بزرگ مخابراتی دنیا جهت تامین تجهیزات مخابراتی
- تسهیل در انجام مذاکرات و معاملات با کشورهای پیشرفته و صاحب فن‌آوری‌های ارتباطی اروپایی (زیرساخت)؛
- انعقاد ۴ یادداشت تفاهم همکاری دوجانبه پستی با سایر کشورها.

ط) حوزه محیط زیست

۱. تبادل تفاهم‌نامه همکاری میان بانک Raiffeisen Bank International اتریش و صندوق ملی محیط زیست برای پرداخت وام برای اجرای پروژه‌های محیط زیستی؛
۲. مذاکره و تفاهم جهت تخصیص اعتبار در دوره چهار ساله ششم اعطای تسهیلات جهانی محیط زیست GEF به منظور تامین بخشی از هزینه‌های مربوط به پروژه‌های محیط زیستی در زمینه تغییرات آب و هوا، تنوع زیستی و فرسایش خاک؛

۳. انعقاد ۸ تفاهم‌نامه همکاری با کشورهای پیشرو در حوزه محیط زیست به منظور بسترسازی اجرای پروژه‌های محیط زیستی از طریق صندوق ملی محیط زیست و شرکت‌های خارجی و تامین تجهیزات مرتبط با نصب پانل‌های خورشیدی،
۴. برگزاری ۵۹ کارگاه و دوره آموزشی- فنی بین‌المللی برای ۴۵۰ نفر از کارشناسان و ۳۰ نفر از محیط‌بانان؛
۵. مذاکره جهت همکاری با دولت ژاپن در قالب کمک‌های رسمی توسعه‌ای جهت اجرای پروژه‌های محیط زیستی در ایران؛
۶. همکاری با دولت ایتالیا در قالب اقدامات مقابله با تغییرات آب و هوایی و تامین مبلغ ۳ میلیون یورو برای صندوق ملی محیط زیست به منظور اجرای پروژه‌های پژوهشی محیط زیستی دانشگاه محیط زیست؛
۷. همکاری با دولت چین در قالب اقدامات مقابله با تغییرات آب و هوایی و تامین تجهیزات کاهش مصرف انرژی در همسویی با کاهش گازهای گلخانه‌ای به ارزش ۲۰ میلیون یوان از سوی کمیسیون ملی اصلاحات و توسعه جمهوری خلق چین؛
۸. همکاری با اتحادیه اروپا و تبادل سند همکاری با کمیسیونر محیط زیست و کمیسیونر انرژی و اقدام برای مقابله با تغییرات آب و هوایی در زمینه اقتصاد چرخشی و مدیریت پسماند، انتشار گازهای صنعتی و کیفیت هوا، و مدیریت آب و محیط زیست دریایی؛
۹. مذاکره جهت دریافت کمک‌های فنی از اتحادیه جهانی حفاظت IUCN در زمینه در حفاظت از محیط زیست، حیات وحش و زیستگاه‌های طبیعی.

ی) آخرین آمارهای منتشره

۱- رشد اقتصادی کشور:

بر اساس اعلام بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، علیرغم شوک منفی قیمت نفت و افت رشد اقتصادی ناشی از آن، در سه ماهه دوم سال جاری، تولید ناخالص داخلی کشور در مقایسه با مدت مشابه در سال ۱۳۹۴، به میزان ۹/۲ درصد افزایش یافته و رشد اقتصادی کشور در ۶ ماهه نخست سال جاری، از مرز ۷/۴ درصد عبور کرده است. شایان ذکر است بر اساس آمار منابع رسمی، نرخ رشد اقتصادی کشور در سال ۱۳۹۱، «منفی» ۶/۸ درصد بوده است. نرخ رشد اقتصادی کشور در سال ۱۳۹۲ به منفی ۱/۹ درصد، در سال ۱۳۹۳ به ۳ درصد و در سال ۱۳۹۴، به یک درصد رسیده بود. طی یک سال اخیر، ثبات اقتصادی کشور به نحو مطلوبی استمرار یافته و بازار ارز با تلاطم محدودی مواجه شده است. وزارت اقتصاد نیز با اشاره به هدفگذاری رشد ۵ درصدی برای سال جاری، اعلام نمود که افزایش رشد اقتصادی تقریباً ۱/۵ برابر هدف‌گذاری صورت گرفته، بوده است.

۲- آمار واردات و صادرات:

طی ۹ ماهه نخست سال جاری، میزان صادرات کالاهای غیرنفتی کشور بیش از ۹۱/۲ هزار تن و به ارزش تقریبی ۳۱/۶ میلیارد دلار بوده است که نسبت به مدت مشابه در سال قبل، افزایش ۳۲ درصدی در وزن و ۹ درصدی در ارزش دلاری را نشان می‌دهد (در مقایسه با ۹ ماهه نخست سال ۱۳۹۲، صادرات غیرنفتی کشور به لحاظ ارزش دلاری، به میزان ۳۶ درصد افزایش یافته است). طی ۹ ماهه نخست سال جاری، واردات کشور کاهشی ۳/۵ درصدی در وزن و افزایشی ۴/۳ درصدی در ارزش دلاری نسبت به مدت مشابه در سال گذشته داشته و به لحاظ وزنی به ۲۴/۸ هزار تن و به لحاظ ارزش دلاری به ۳۱/۵ میلیارد دلار رسیده است (در مقایسه با ۹ ماهه نخست سال ۱۳۹۲- علی‌رغم رفع تحریم‌ها - واردات کشور بیش از ۴ درصد کاهش یافته است). در ۹ ماهه نخست ۱۳۹۵، میزان "صادرات" پتروشیمی ۲۷/۷ درصد، میعانات گازی ۹۷/۴ درصد، و گاز طبیعی ۵۲ درصد نسبت به ۹ ماهه نخست ۱۳۹۴ رشد داشته است.

بر اساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، صادرات کشورمان به آمریکا (که کاملاً تحت تاثیر اجرای برجام بوده است) طی ۹ ماهه نخست سال جاری از مرز ۶۷ میلیون دلار عبور کرده است. بر همین اساس، صادرات کشورمان به آمریکا در هشت ماهه نخست ۱۳۹۴ حدود ۶۱۰ هزار دلار بوده است که این امر بیانگر افزایش تقریباً ۱۱۰ برابری صادرات به آمریکا در ۹ ماهه نخست سال جاری می‌باشد. علاوه بر صادرات و واردات به/از آمریکا، حجم مبادلات شرکت‌های تحت کنترل یا مالکیت اشخاص آمریکایی با ایران طی سه ماهه سوم سال ۲۰۱۶ نیز تحت تاثیر برجام، رشد چشمگیری داشته است. بر اساس گزارش رسمی کمیسیون اعتبارات و مراودات آمریکا، حجم مبادلات این قبیل شرکت‌ها با ایران حدود ۳۹۱ میلیون دلار بوده است که ۸۲ درصد این مبادلات در حوزه فعالیت‌های مرتبط با پتروشیمی بوده است.

۳- گزارش نهادهای بین‌المللی:

نهادهای بین‌المللی و شرکت‌های مشاوره‌ای اقتصادی همواره به صورت دوره‌ای، گزارش‌هایی را در خصوص آخرین وضعیت کسب و کار و تجارت در کشورهای مختلف منتشر می‌کنند که این گزارش‌ها به عنوان مبنایی قابل اطمینان برای ارزیابی و تصمیم‌گیری فعالان اقتصادی جهت مراوده یا سرمایه‌گذاری در کشورهای مختلف، مورد استفاده قرار می‌گیرد. پس از اجرای برجام اغلب نهادهای بین‌المللی فعال در این حوزه، گزارش‌های مثبتی در خصوص وضعیت اقتصادی و فضای کسب و کار و تجارت در ایران منتشر نموده‌اند. طی سه ماهه اخیر نیز انتشار این قبیل گزارش‌ها با تاکید بر تداوم بهبود شرایط اقتصادی در ایران ادامه داشته است؛ صندوق بین‌المللی پول در آخرین گزارش خود، با تاکید بر بهبود محسوس شرایط اقتصادی ایران متعاقب لغو تحریم‌های هسته‌ای، رشد اقتصادی سال جاری ایران را ۶/۶ درصد پیش‌بینی نموده است. این صندوق در گزارش پیشین خود در ۱۲ مهرماه ۱۳۹۵، میزان رشد اقتصادی ایران در سال جاری را ۴/۵ درصد پیش‌بینی کرده بود.

بانک جهانی نیز در آخرین گزارش خود از چشم‌انداز اقتصاد جهانی که در روز ۲۲ دی ماه ۱۳۹۵ منتشر شده است، رشد اقتصادی ایران در سال ۲۰۱۷ میلادی را ۵/۲ درصد پیش‌بینی نموده است. در این گزارش تاکید شده است رشد اقتصادی ایران در سال ۲۰۱۶ میلادی، بیش از میزانی بوده است که توسط بانک جهانی در نیمه سال ۲۰۱۶ پیش‌بینی شده بود. گزارش بانک جهانی رشد تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۲۰۱۶ میلادی را نیز حدود ۴/۶ درصد ارزیابی و این شاخص را برای سال ۲۰۱۸ حدود ۴/۸ درصد و برای سال ۲۰۱۹ حدود ۴/۵ درصد پیش‌بینی نموده است.

۴- آخرین وضعیت فهرست‌های تحریمی قطعنامه‌ها:

در چارچوب لغو تحریم‌های مرتبط هسته‌ای وفق برجام، مجموعاً تعداد ۶۰۸ (با لحاظ نمودن دو مورد بانک صادرات) شخص و نهاد ایرانی، به همراه ۳۰۳ فروند هواپیما، نفتکش و کشتی ثبت شده در ایران (مجموعاً ۹۱۱ مورد) همزمان با اجرایی شدن برجام و طی یک سال اخیر، از فهرست سه‌گانه‌ی تحریم‌های هسته‌ای شورای امنیت، آمریکا و اتحادیه اروپا خارج شده‌اند. در عین حال، مجموعاً تعداد ۲۴۱ شخص و نهاد ایرانی (با حذف دو مورد بانک صادرات) در فهرست تحریم‌های مرتبط باقی مانده‌اند که حداکثر هفت سال دیگر (هشت سال بعد از روز توافق برجام یعنی ۲۷ مهر ۱۳۹۴) یا در زمانی زودتر در صورتی که آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به «جمع‌بندی گسترده‌تر» رسیده باشد، از فهرست سه‌گانه‌ی تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد، آمریکا و اتحادیه اروپا خارج می‌شوند.

بخش سوم موانع و چالش‌ها

همانگونه که در بخش لغو تحریم‌ها مورد تاکید قرار گرفت، از زمان اجرایی شدن برجام در تاریخ ۲۶ دی ماه ۱۳۹۴، گشایش‌های اقتصادی و مالی عمده‌ای صورت گرفته است، با این حال کوتاهی‌ها و برخی بدعهدی‌ها و تعلل‌ها از سوی سایر طرف‌های برجام (مشخصاً آمریکا)، به همراه برخی موانع و مشکلات فنی در حوزه مراودات مالی و بانکی، همچنین برخی مشکلات داخلی و نگرانی روانی از احتمال بازگشت تحریم‌ها، موجب شده است تا سرعت تحقق گشایش‌های ناشی از برجام با بیشینه مطلوب فاصله داشته باشد. ذیلاً برخی از موانع و چالش‌های عمده‌ای که بعضاً تاثیر قابل ملاحظه‌ای بر نتیجه و آثار لغو تحریم‌ها و کاهش شتاب توسعه تعاملات اقتصادی کشورمان با سایر کشورها و نهادهای مالی بین‌المللی داشته است، مورد اشاره و تحلیل قرار می‌گیرد:

الف) تمدید قانون تحریم‌های ایران موسوم به آیس‌ا توسط کنگره آمریکا

محافل ضد ایرانی در آمریکا خصوصاً در کنگره این کشور، از همان ابتدای شروع مذاکرات برجام برای کارشکنی در این فرآیند تلاش نمودند. متعاقب اجرایی شدن برجام، تمرکز این محافل بر جلوگیری از بهره‌مندی حداکثری ایران از مزایای برجام و تخریب فضای بین‌المللی ایجاد شده برای توسعه روابط اقتصادی با ایران، تغییر کرد. یکی از مهم‌ترین اقدامات کنگره آمریکا در این زمینه طی سه ماهه اخیر، تمدید قانون تحریم‌های ایران (آیس‌ا) می‌باشد.

در جریان مذاکرات منتهی به برجام، موضوع لغو تمام قوانین تحریمی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران از جمله آیس‌ا، جزو مباحث اصلی در طول مذاکرات انجام شده میان ایران و آمریکا بود. در متن برجام، تعهد کلی آمریکا مبنی بر خودداری از وضع یا تحمیل مجدد تحریم‌هایی که وفق برجام رفع یا ملغی‌الایر می‌شوند، در بند ۲۶ درج شد. جمهوری اسلامی ایران تاکید داشته و دارد که این تعهد شامل ممانعت از تمدید آیس‌ا که قانونی با تاریخ انقضاء بود نیز می‌گردد.

همزمان با اجرایی شدن برجام، دولت آمریکا مطابق تعهدی که در جریان مذاکرات برجام داده بود، بلافاصله اجرای بخش عمده قانون مذکور را متوقف نمود. متعاقب تمدید قانون تحریم‌های ایران نیز دولت آمریکا بر اساس اختیارات خود و همچون یک سال گذشته، تحریم‌های هسته‌ای مربوطه را بلااثر نمود. با وجود این، از نظر ایران تصویب مجدد این قانون مغایر با تعهدات برجامی آمریکا به شمار می‌آید و بر همین اساس وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران رسماً خواستار برگزاری جلسه کمیسیون مشترک برجام برای رسیدگی به بدعهدی آمریکا شد.

۱- نامه‌های وزیر امور خارجه به نماینده عالی اتحادیه اروپا

همزمان با بحث و بررسی تصویب مجدد آيسا در کنگره آمریکا، پیام‌های لازم برای کلیه طرف‌های برجام ارسال گردید. مهم‌ترین پیام رسمی از طریق نامه وزیر خارجه جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۲۷ آبان ۱۳۹۵ برای خانم فدریکا موگرینی، نماینده عالی اتحادیه اروپا و هماهنگ‌کننده کمیسیون مشترک برجام در خصوص عواقب تمدید قانون تحریم‌های ایران توسط آمریکا ارسال گردید و رونوشت آنها نیز برای وزاری خارجه کشورهای ۵+۱ نیز ارسال شد. در این نامه، با اشاره به طرح کنگره آمریکا برای تصویب و تحمیل مجدد قانون تحریم‌های ایران در کنگره آمریکا، این اقدام تهدیدی بی‌سابقه علیه برجام توصیف، و تاکید شد لایحه‌ی موسوم به «قانون تمدید تحریم‌های ایران» در صورت تصویب و اجرا، آشکارا «متن، روح و هدف» برجام را نقض می‌کند. خاطرنشان می‌سازد وزیر خارجه جمهوری اسلامی ایران در نامه مورخ ۱۲ شهریور ۱۳۹۵ بعنوان نماینده عالی اتحادیه اروپا و هماهنگ‌کننده کمیسیون مشترک برجام نیز علاوه بر تشریح نمونه‌هایی از تعلق و بدعهدی طرف‌های مقابل برجام (خصوصا آمریکا و برخی کشورهای اروپایی) در اجرای موثر تعهدات خود در زمینه رفع تحریم‌ها، با اشاره به وجود شواهدی مبنی بر انجام تحرکاتی در کنگره آمریکا در این خصوص، خواستار رسیدگی به این موضوع شده بود.

وزیر امور خارجه در تاریخ ۲۶ آذر ۱۳۹۵ نامه دیگری برای خانم فدریکا موگرینی، نماینده عالی اتحادیه اروپا و هماهنگ‌کننده کمیسیون مشترک برجام ارسال نمود، که موارد مطروحه در این نامه در ذیل اقدامات هیات عالی نظارت بر برجام (در ادامه همین بخش از گزارش) تشریح خواهد شد.

۲- تصمیمات هیات عالی نظارت بر برجام

تحرکات و اقدامات کنگره آمریکا برای تصویب مجدد قانون تحریم‌های ایران که در ۱۱ دی‌ماه ۱۳۹۵ منقضی می‌گردید، طی یک سال گذشته به دقت مورد توجه و رصد وزارت خارجه قرار گرفته و علاوه بر هشدارهای مکرر و مقتضی به سایر طرف‌های برجام، اخبار و گزارش‌های تحلیلی برای مراجع ذیربط از جمله هیات عالی نظارت بر اجرای برجام ارسال شد.^۵ در همین راستا، هیات عالی نظارت بر برجام سناریوهای متناسب برای واکنش در برابر تمدید احتمالی قانون تحریم‌های ایران را طراحی نموده بود.

^۵ خاطرنشان می‌نماید هیات عالی نظارت بر برجام در چارچوب دستورات مقام معظم رهبری و در راستای اجرای ماده ۳ قانون مصوب مجلس شورای اسلامی، بعنوان مرجع نهایی بررسی گزارش‌ها، احراز موارد نقض و عدم پایبندی طرف‌های مقابل به تعهدات، و نهایتاً تصمیم‌گیری در خصوص نحوه‌ی واکنش به نقض احتمالی تعهدات طرف‌های دیگر برجام تعیین شده است. مقام معظم رهبری در نامه مورخ ۱۳۹۴/۷/۲۹ به ریاست محترم جمهوری در خصوص اجرای برجام و در بخش الزامات نه‌گانه مطرح شده، تاکید نموده‌اند "یک هیئت قوی و آگاه و هوشمند، برای رصد پیشرفت کارها و انجام تعهدات طرف مقابل و ... تشکیل شود. ترکیب و وظایف این هیئت باید در شورای عالی امنیت ملی تعیین و تصویب شود". ماده ۳ قانون اقدام متناسب و متقابل دولت جمهوری اسلامی ایران در اجرای برجام (مصوب ۱۳۹۵/۷/۲۳) نیز دولت را موظف نموده است هرگونه عدم پایبندی طرف مقابل در زمینه لغو موثر تحریم‌ها،

پس از نهایی شدن تمدید قانون تحریم های ایران در کنگره آمریکا، هیات عالی نظارت بر اجرای برجام با تشکیل جلسه فوق العاده، با تاکید بر لزوم اقدام متقابل و متناسب با تصویب مجدد قانون تحریم های ایران، تصمیمات لازم را اتخاذ نمود. بر اساس مصوبات هیات نظارت بر اجرای برجام، ریاست محترم جمهوری به سازمان انرژی اتمی ایران دستور داد در جهت توسعه برنامه صلح آمیز هسته ای کشور و در چارچوب تعهدات بین المللی جمهوری اسلامی ایران، اولاً برنامه ریزی لازم را برای طراحی و ساخت پیشران های هسته ای جهت بهره گیری در حوزه حمل و نقل دریایی و با همکاری سایر مراکز علمی و تحقیقاتی کشور در دستور کار خود قرار دهد و ثانیاً مطالعه و طراحی لازم برای "تولید سوخت" مصرفی پیشران های هسته ای را با همکاری مراکز علمی و تحقیقاتی، آغاز کرده و طرح و برنامه زمان بندی شده جهت تحقق دو اقدام مذکور را حداکثر ظرف سه ماه به ریاست محترم جمهوری ارائه نماید. ریاست محترم جمهوری در نامه دیگری خطاب به وزیر امور خارجه با تاکید بر تعلل و اهمال دولت آمریکا نسبت به اجرای تعهدات خود وفق برجام و خصوصاً نقض برجام در قالب تمدید قانون تحریم های ایران به وزیر امور خارجه دستور داد نسبت به اجرای مراحل پیش بینی شده در برجام برای رسیدگی به موارد نقض، اقدام و پیگیری های حقوقی و بین المللی لازم و مقتضی را به طور جدی معمول داشته و گزارش اقدامات را ظرف یک ماه به ریاست محترم جمهوری ارائه نماید.

۳- اقدامات وزارت امور خارجه در اجرای دستور شورای عالی نظارت

متعاقب ابلاغ دستور ریاست محترم جمهوری به وزیر امور خارجه جهت اجرای مراحل پیش بینی شده در برجام برای رسیدگی به موارد نقض، در تاریخ ۲۶ آذر ۱۳۹۵ نامه ای برای خانم فدیریکا موگرینی، نماینده عالی اتحادیه اروپا و هماهنگ کننده کمیسیون مشترک برجام ارسال گردید. وزیر امور خارجه در این نامه تاکید نمود قانون تحریم های ایران (آیسا) چه با امضا و چه بدون امضای رئیس جمهور آمریکا، ناقض تعهدات آمریکا در بندهای ۲۶ و ۲۸ برجام بوده و صراحتاً مغایر با اصل حسن نیت در اجرای برجام و در تعارض آشکار با تعهد صریح همه طرف های برجام مبنی بر خودداری از هر اقدام مغایر با متن، روح و هدف برجام که اجرای موفقیت آمیز این توافق را تضعیف نماید، می باشد (بند هشتم مقدمه و شروط عمومی). وزیر خارجه با تاکید مجدد بر اجرای تمام و کمال تعهدات جمهوری اسلامی ایران وفق برجام که به تأیید مکرر آژانس بین المللی انرژی اتمی و همه طرف های برجام رسیده است، از نماینده عالی اتحادیه اروپا و هماهنگ کننده کمیسیون مشترک برجام خواست علاوه بر انعکاس این نامه به همه ی طرف های برجام، برای تشکیل جلسه کمیسیون مشترک برجام اقدام نموده و تمهیدات لازم برای برگزاری جلسه گروه کاری رفع تحریم ها را اتخاذ نماید.

بازگرداندن تحریم های لغو شده و یا وضع تحریم های جدید تحت هر عنوان دیگر را به دقت رصد و اقدامات متقابل در جهت احقاق حقوق ملت ایران را انجام دهد. این قانون در ادامه، مرجع رسیدگی به این موضوع را شورای عالی امنیت ملی دانسته است.

۴- برگزاری کمیسیون مشترک ایران و ۱+۵

پیرو درخواست وزیر خارجه، نشست فوق العاده کمیسیون مشترک برجام در تاریخ ۲۱ دی ماه ۱۳۹۵ به منظور بررسی بدعهدی آمریکا در اجرای برجام برگزار شد. پیش از نشست کمیسیون مشترک، یک نشست گروه کاری رفع تحریم‌های برجام به منظور بررسی کارشناسی موضوع تشکیل گردید. در حاشیه این جلسات، رایزنی‌های دوجانبه با طرف‌های برجام برای تبیین نقطه نظرات کشورمان هم انجام شد.

در این نشست‌ها، نمایندگان جمهوری اسلامی ایران ضمن یادآوری سوابق مذاکراتی، دلایل حقوقی مغایرت اقدام آمریکا با برجام خصوصاً بندهای ۲۶، ۲۸ و مقدمه برجام، را تبیین و ضرورت اتخاذ اقدامات لازم از سوی آمریکا و سایر طرف‌های برجام برای اطمینان از پایبندی این کشور به تکالیف خود را مورد تاکید قرار دادند. وفق مقدمه و مواد ۲۶ و ۲۸ برجام، آمریکا متعهد است ضمن انجام تعهدات خود با حسن نیت، از اعمال یا وضع مجدد تحریم‌های خودداری کند، از اقدامات مغایر با متن و روح برجام خودداری نماید و مانع از عادی سازی روابط تجاری ایران نشود.

در پایان کمیسیون مشترک یک بیانیه مطبوعاتی منتشر گردید که طی آن بر تعهد قاطع کلیه طرف‌های برجام برای تداوم اجرای کامل و موثر برجام تصریح شده است. در این بیانیه، کمیسیون مشترک ضمن تاکید مجدد بر اهمیت تعهدات مرتبط با رفع تحریم‌ها وفق برجام، بویژه در ارتباط با آیسا، تضمین‌های ارائه شده توسط ایالات متحده را مبنی بر اینکه تمدید قانون تحریم‌های ایران به هیچ عنوان تاثیری بر فرایند رفع تحریم‌هایی که ایران طبق برجام از آنها بهره مند می‌شود، نداشته و به هیچ روی محدودیتی برای شرکت‌ها از حیث انجام مراودات بازرگانی با ایران ایجاد نخواهد کرد، مورد توجه قرار داد. کمیسیون مشترک همچنین تعهدات طرف‌های برجام مبنی بر رفع تحریم‌ها به صورت مستمر به ویژه طبق بند ۲۱ برجام (تعهدات آمریکا در رفع تحریم‌ها) را مجدداً مورد تاکید قرار داد.

گزارش جزئیات فرایند کمیسیون مشترک و دیگر اقدامات و پیگیری‌های صورت گرفته در این مسیر، جهت بررسی و اتخاذ تصمیم مقتضی به مراجع ذیربط ارسال گردیده است.

ب) انتخاب رئیس جمهور جدید آمریکا

رئیس جمهور جدید آمریکا طی روزهای آتی سکان قوه مجریه در آمریکا را به دست خواهد گرفت و شعارهای تبلیغاتی وی علیه برجام در دوره مبارزات انتخاباتی، به لحاظ روانی بر حرکت برجام تاثیر گذاشته و موجب بروز نوعی بلاتکلیفی و نگرانی در مورد آینده برجام در میان تعدادی از شرکت‌های خارجی متمایل به همکاری اقتصادی با ایران شده است، به گونه‌ای که برخی از آنها برای برداشتن گام‌های بیشتر به سمت مراوده اقتصادی با ایران، عملاً منتظر اعلام رسمی راهبرد دولت جدید آمریکا در خصوص برجام هستند. همانطور که بارها مورد تاکید قرار گرفته است، برجام نه یک تفاهم دوجانبه میان ایران و آمریکا، بلکه سند و توافقی "چندجانبه" است که مورد تأیید شورای امنیت سازمان ملل متحد و جامعه بین‌المللی قرار گرفته است و همه

طرف‌های برجام مسئولیت مشترکی در خصوص اجرای تکالیف مربوط به خود در این توافق دارند. جمهوری اسلامی ایران در این مرحله، با پایبندی به تعهدات بین‌المللی خود، از قضاوت زودهنگام در مورد رویکرد رئیس جمهور جدید آمریکا در قبال برجام خودداری و در عین حال، برای هر سناریو و احتمالی، آمادگی کامل دارد.

ج) مشکلات و موانع غیر برجامی

در گزارش‌های سه ماهه اول، دوم و سوم، بصورت نسبتاً مبسوط به موانع و چالش‌های غیربرجامی در مسیر اجرای برجام پرداخته شد. هرچند عوامل مزبور کم و بیش ثابت بوده و همچنان مشکلاتی را در روند بهره‌برداری بهینه از فضای پس‌برجام ایجاد می‌کنند، ولیکن طی سه ماهه اخیر، شدت و ضعف، همچنین تاثیرگذاری آنها تا حدودی دستخوش تغییر شده است. برخی از عوامل و موانع موجود در این حوزه به شرح زیر می‌باشد:

۱- تحریم‌ها و محدودیت‌های باقیمانده

تداخل تحریم‌های رفع شده وفق برجام با تحریم‌های باقیمانده، از جمله تحریم‌های اولیه آمریکا که به بهانه‌هایی نظیر تروریسم، توسعه توانمندی موشکی و تسلیحاتی، و مسائل حقوق بشری وضع شده است، کماکان یکی از موانع بهره‌مندی حداکثری ایران از مزایای رفع تحریم‌های مرتبط هسته‌ای به شمار می‌آید. علاوه بر آن، بانک‌ها و موسسات مالی بین‌المللی فعال در آمریکا نیز، برای تداوم فعالیت‌های خود در آمریکا و بهره‌مندی از بازار این کشور، مکلف به رعایت طیف وسیعی از قوانین و مقررات کنترلی و نظارتی آمریکا هستند و برای حفظ منافع خود در این کشور، عموماً اقدام به اعمال و تسری قوانین و مقررات آمریکا به فعالیت‌های خود در سایر نقاط جهان نموده‌اند، که همین موضوع موجب چالش‌هایی برای ایران در زمینه ایجاد ارتباطات مالی با موسسات و نهادهای مالی در سایر کشورها شده است.

۲- محدودیت‌های گروه ویژه اقدام مالی^۶

از سال ۱۳۸۸، نام ایران با انگیزه‌های سیاسی و با استناد به برخی مشکلات فنی در حوزه‌های مالی و بانکداری کشور، در صدر فهرست کشورهای دارای ریسک بالای پولشویی اعلامی از سوی گروه ویژه اقدام مالی قرار گرفت که این امر موجب شد برخی بانک‌ها و موسسات مالی بین‌المللی نسبت به برقراری روابط کارگزاری با بانک‌ها و موسسات ایرانی دچار تردید شوند. هرچند اعمال این محدودیت‌ها حتی پیش از اجرای تحریم‌های گسترده بانکی علیه ایران آغاز شده بود، ولی تا پیش از اجرای برجام، به دلیل وجود تحریم‌های فراگیر هسته‌ای که هرگونه همکاری بانکی با ایران را منع کرده بود، عملاً تحریم‌های ناشی از مصوبات گروه ویژه اقدام مالی تحت‌الشعاع تحریم‌های هسته‌ای قرار گرفته بود، ولی پس از اجرای برجام و رفع تحریم‌های مرتبط هسته‌ای، اثرات این قبیل محدودیت‌های غیرهسته‌ای و غیربرجامی به صورت عینی‌تر آشکار شد. علاوه بر آن، طی سال‌های

^۶ Financial Action Task Force

تحریم، بسیاری از مقررات و استانداردهای موجود در حوزه مالی و بانکداری بین‌المللی، دستخوش تغییرات جدی و گسترده‌ای شد و بدلیل عدم ارتباط سیستم بانکی کشور با نظام مالی بین‌المللی طی سال‌های تحریم، هماهنگ شدن نظام بانکی کشورمان با استانداردهای جدید، امری زمان‌بر و مستلزم انجام اقدامات گسترده‌ای در حوزه‌های مختلف (تغییر و تطبیق قوانین، برگزاری دوره‌های آموزشی برای مدیران و کارشناسان، استفاده از نرم‌افزارهای جدید در نظام بانکی و ...) بود و همین امر نیز یکی از موانع همکاری‌های بانکی با سایر کشورها تلقی می‌شود.

هرچند انجام اقدامات گسترده در داخل کشور برای مقابله با پولشویی و ایجاد یا تقویت نهادهای موجود، با تصویب قانون مبارزه با پولشویی در سال ۱۳۸۶ و تاسیس واحد اطلاعات مالی در سال ۱۳۸۷، همچنین تصویب قانون مقابله با تامین مالی تروریسم در اسفند ۱۳۹۴، به همراه فضای مثبت ایجاد شده در نتیجه اجرای برجام و تعاملات به عمل آمده با گروه مذکور، موجب تعلیق یک ساله اقدامات متقابل گروه ویژه اقدام مالی علیه ایران شده است، ولیکن عدم مطلوبیت رتبه کشورمان در گروه مذکور به لحاظ سازوکارهای فنی، همچنان تاثیر نامطلوبی بر احیاء و تقویت مبادلات مالی و پولی کشورمان دارد.

د) فضای ایران‌هراسی

جذب سرمایه‌های خارجی و افزایش مراودات اقتصادی بین‌المللی مستلزم وجود فضایی اعتمادبخش و اطمینان‌ساز در داخل کشور و انعکاس و تبلیغ فضای اطمینان بخش داخل کشور در صحنه بین‌المللی است. دشمنان ملت ایران از بدو پیروزی انقلاب تاکنون تلاش نموده‌اند کشورمان را خطری برای ثبات منطقه و جهان معرفی کنند. اگرچه پروژه ایران‌هراسی به میزانی که طراحان آن انتظار داشتند، به نتیجه نرسید، لیکن بعضا تاثیرات منفی خود را به جا گذاشته است. تلاش‌های زیادی نیز از سوی برخی رقبای منطقه ای جهت ایجاد فشار بر بانک‌ها و موسساتی که درصدد از سرگیری همکاری اقتصادی با ایران هستند، در جهت تخریب فضای توسعه همکاری های اقتصادی و جلوگیری از بهره‌مندی ایران از شرایط پساتحریم در جریان است. از این رو، مقابله با توطئه‌ی صهیونیستی ایران‌هراسی می‌بایست در دستور کار همه سطوح و مراتب کشور قرار گیرد.

متأسفانه برخی رسانه‌های داخلی نیز از سر ناآگاهی با تزریق ناامیدی به جامعه و بی‌ثبات و ناامن جلوه دادن شرایط کشور برای حضور و فعالیت سرمایه‌گذار خارجی، عملاً پروژه ایران‌هراسی را تقویت و بر غلظت فضای تردید آمیز مراوده اقتصادی با ایران می‌افزایند. این رسانه‌ها، اخبار و گزارش‌های خود در ارتباط برجام را به گونه‌ای منعکس و تحلیل (و بعضا تحریف) می‌کنند که عملاً مضمون و مفهوم باقی ماندن ساختار تحریم‌ها را به طرف‌های تجاری ایران القاء کرده و فضای مراوده اقتصادی با ایران را به شکلی ترسیم می‌کنند که گویی هر کسی قصد همکاری تجاری و مالی با ایران را داشته باشد، باید منتظر تنبیه و مجازات آمریکا در آینده باشد. در این رابطه نمونه‌های فراوانی وجود دارد که در صورت لزوم و علاقه نمایندگان محترم قابل ارائه است.

بیست و ششم دی‌ماه ۱۳۹۵